

Riksrevisionens rapport om tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna.

Utskottet ser positivt på de åtgärder som regeringen har vidtagit och avser att vidta med anledning av Riksrevisionens iakttagelser. Regeringen har beslutat om åtgärder för en bättre tillsyn på området för gode män och förvaltare genom regeländringar som ställer krav på berörda länsstyrelser att bedriva ett aktivt arbete med samordning och samverkan i frågor om tillsyn och tillsynsvägledning, genom ett uppdrag till länsstyrelserna att ta fram riktlinjer för hur ställföreträdare bör redovisa sin förvaltning, för hur överförmyndare bör granska ställföreträdares förvaltning och för hur överförmyndare bör kontrollera en persons lämplighet som ställföreträdare samt vidare genom ett uppdrag till Statskontoret att överväga hur länsstyrelsernas samordning av tillsynen och tillsynsvägledningen ytterligare kan förbättras. Regeringen har också aviserat att den kommer att tillsätta en utredning som ska föreslå mer moderna och rättssäkra regler om gode män, förvaltare och andra ställföreträdare.

I betänkandet finns ett särskilt yttrande (M, C, L, KD).

Behandlade förslag

Regeringens skrivelse 2017/18:128 Riksrevisionens rapport om tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	4
Utskottets överväganden.....	5
Tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare	5
Regeringens skrivelse	7
Utskottets ställningstagande.....	10
Särskilt yttrande	12
Tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare (M, C, L, KD)	12
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag	14
Skrivelsen.....	14
<i>Bilaga 2</i>	
Offentlig utfrågning om tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare den 3 maj 2018	15

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare

Riksdagen lägger skrivelse 2017/18:128 till handlingarna.

Stockholm den 12 juni 2018

På civilutskottets vägnar

Caroline Szyber

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Caroline Szyber (KD), Johan Löfstrand (S), Mats Green (M), Hillevi Larsson (S), Carl-Oskar Bohlin (M), Eva Sonidsson (S), Roger Hedlund (SD), Cecilie Tenfjord-Toftby (M), Ola Johansson (C), Emma Hult (MP), Lars Beckman (M), Johanna Haraldsson (S), Mikael Eskilandersson (SD), ClasGöran Carlsson (S), Åsa Eriksson (S), Said Abdu (L) och Hamza Demir (V).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I detta betänkande behandlar utskottet regeringens skrivelse 2017/18:128 Riksrevisionens rapport om tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare. Inga motioner har väckts med anledning av skrivelsen.

Vid utskottets sammanträde den 23 januari 2018 presenterade riksrevisor Helena Lindberg med medarbetare Riksrevisionens granskningsrapport om tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare.

Den 3 maj 2018 anordnade utskottet en offentlig utfrågning om tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare. Anteckningar från utfrågningen finns i bilaga 2.

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen redovisar regeringen sin bedömning av de iakttagelser och rekommendationer som Riksrevisionen har gjort i rapporten Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare – Statens bristande ansvar för samhällets mest utsatta (RiR 2017:33). I och med skrivelsen anser regeringen att rapporten är slutbehandlad.

Utskottets överväganden

Tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna.
Jämför det särskilda yttrandet (M, C, L, KD).

Riksrevisionens granskning

Syfte och revisionsfrågor

Riksrevision har granskat om staten har skapat förutsättningar för att tillsynen över ställföreträdare (med vilket i sammanhanget avses god man, förvaltare, god man för ensamkommande barn och förordnad förmyndare) och överförmyndare genomförs på ett rättssäkert sätt. I granskningen har Riksrevisionen inriktat sig på att besvara följande frågor:

- Hur skiljer sig landets olika överförmyndares verksamhet åt, och finns det brister avseende rättssäkerhet och effektivitet?
- Vilka statliga insatser finns, och hur är de samordnade?
- Främjar den samlade statliga styrningen rättssäkerheten?

Riksrevisionens slutsatser

Riksrevisionens övergripande slutsats är att staten behöver ta ett mycket tydligare ansvar. Enligt Riksrevisionen är systemet med ställföreträdare och de myndigheter som utövar tillsyn på området eftersatt – både i förhållande till andra tillsynsområden i Sverige och i förhållande till hur motsvarande system är utformade i andra nordiska länder.

Riksrevisionen bedömer att ställföreträdar- och överförmyndarsystemet inte kan bygga helt på ideella ställföreträdare. I stället anser Riksrevisionen att en professionalisering till viss del är nödvändig för att systemet på sikt ska vara rättssäkert. Anledningen till detta är enligt Riksrevisionen att behovet av ställföreträdare har ökat under en längre tid och sannolikt kommer att fortsätta att öka. Samtidigt har rekryteringen av ställföreträdare blivit svårare. Enligt Riksrevisionen finns det därmed en risk för att överförmyndare rekryterar personer som de anser är mindre lämpliga eller att ställföreträdare inte entledigas vid brister i uppdraget. Vidare lyfter Riksrevisionen fram att uppdragen har blivit alltmer komplicerade. Olika huvudmän behöver ställföreträdare med olika kompetenser, och det är inte alltid som en ställföreträdare har kompetenser som täcker samtliga behov. Enligt Riksrevisionen är det därför viktigt med en god tillgång på ställföreträdare, så att en matchning kan göras mellan huvudman och ställföreträdare.

Vidare beskriver Riksrevisionen i rapporten att det finns stora skillnader i de olika överförmyndarnas verksamhet. Som exempel tar Riksrevisionen upp att det finns olika rutiner för granskning av årsräkningar, för hur tillsynen ska genomföras och dokumenteras och för vad som ingår när lämplighetsbedömningar av ställföreträdare ska göras. De stora skillnaderna mellan de olika överförmyndarna innebär enligt Riksrevisionen att vissa verksamheter håller en högre kvalitet än andra. Riksrevisionen menar att åtgärder bör vidtas så att rättssäkerheten för huvudmannen och ställföreträdaren inte är beroende av var i landet dessa bor.

I rapporten bedömer Riksrevisionen även att de berörda länsstyrelserna inte har tillräckliga förutsättningar för att leva upp till intentionerna med de lagändringar som har genomförts på senare år och som har lett till att länsstyrelserna har fått en förstärkt tillsynsvägledande roll gentemot överförmyndarna. Riksrevisionen bedömer att länsstyrelsernas utökade ansvar för tillsynsvägledning är ett mycket omfattande uppdrag som sammantaget innebär många olika åtaganden. Därtill ska enligt Riksrevisionen läggas att länsstyrelserna i viss utsträckning tycks sakna legitimitet, eftersom flera överförmyndare främst vänder sig till andra aktörer än länsstyrelserna för vägledning. Den nationella statistik som Länsstyrelsen i Dalarnas län ansvarar för att ta fram är, enligt Riksrevisionen, inte av tillräcklig kvalitet för att kunna ligga till grund för uppföljningar på området.

Riksrevisionen menar också att det är en brist att det, utöver regeringen, inte finns någon central aktör som har ett tydligt samlat ansvar på nationell nivå. Enligt Riksrevisionen faller flera problem som har framkommit i granskningen tillbaka på denna brist. Att det saknas en central myndighet som kan driva och äga frågan på ställföreträdar- och överförmyndarområdet innebär enligt Riksrevisionen att regeringen inte har en naturlig samtalspartner när nödvändiga förändringar ska genomföras.

Riksrevisionens rekommendationer

Riksrevisionen har med anledning av granskningens iakttagelser och slutsatser lämnat följande rekommendationer:

1. Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över systemet som helhet. I en sådan bör Riksrevisionens rapporter och systemens utformning i Norge, Finland och Danmark tjäna som utgångspunkter. Denna utredning bör
 - analysera och identifiera vilka uppdrag som kan utföras av professionella ställföreträdare, i syfte att kunna tillgodose att alla som har behov kan få en lämplig ställföreträdare
 - föreslå var i systemet dessa professionella ställföreträdare bör vara anställda
 - föreslå, utifrån resultatet av ovanstående, hur tillsynen på området bäst bör organiseras

- identifiera och föreslå en central förvaltningsmyndighet med ansvar för tillsyn. I uppdraget bör t.ex. ingå att följa utvecklingen, ta fram officiell statistik, samordna utbildningar samt ge råd och stöd på området.
- 2. Regeringen bör ta ställning till det underlag som Pensionsmyndigheten tagit fram angående nationellt ställföreträdarregister och ge en central myndighet i uppdrag att ta fram och förvalta det.
- 3. Regeringen bör, på kort sikt, ge en av länsstyrelserna huvudansvaret för att samordna tillsyn, utbildning, statistik samt råd och stöd på regional nivå.

Regeringens skrivelse

Regeringens bedömning av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer

Regeringen delar till att börja med Riksrevisionens bedömning att det bör vidtas åtgärder för att förbättra tillsynen över ställföreträdare och överförmyndare. Regeringen konstaterar att regeringen och riksdagen kontinuerligt har sett över regelverket och skärpt tillsynen. Enligt regeringen står det emellertid klart att de vidtagna åtgärderna inte är tillräckliga för att säkerställa att tillsynen över ställföreträdarna och överförmyndarna är av en sådan hög kvalitet att enskildas rättssäkerhet och likabehandling fullt ut kan garanteras. Detta bekräftas inte minst av att olika granskningar som genomförts på senare tid har visat på brister i tillsynskedjan, och dessa brister tas också upp i Riksrevisionens rapport.

Regeringen anför att en sådan brist är att det finns stora skillnader i de olika överförmyndarnas verksamhet. Att överförmyndarna har vitt skilda rutiner och arbetssätt riskerar att medföra att vissa verksamheter håller en lägre kvalitet än andra. Regeringen anser i likhet med Riksrevisionen att rättssäkerheten för framför allt huvudmännen inte får vara beroende av var i landet dessa bor. År 2016 gav regeringen de ansvariga länsstyrelserna i uppdrag att vidta de åtgärder som är nödvändiga för att få till stånd en kvalitativ, effektiv och enhetlig tillsyn över överförmyndarna. I den rapport som lämnades med anledning av 2016 års regeringsuppdrag tar länsstyrelserna upp att flera åtgärder vidtas för att på olika sätt uppnå en ökad nationell enhetlighet i tillsynen. Till exempel arbetar länsstyrelserna med att ta fram gemensamma riktlinjer för inspektioner och med att enas om en gemensam kritiktrappa om hur och när kritik ska riktas mot överförmyndarnas handläggning. Vidare kommer länsstyrelsernas tillsynsinriktning under 2018 att ta avstamp i frågor kopplade till länsstyrelsernas roll att lämna råd och genomföra kunskapsöverföring i riktade frågor. Regeringen vill betona att det är av avgörande betydelse att tillsynen i hela landet är effektiv och av hög kvalitet för att ordningen med gode män och förvaltare ska fungera på ett tillfredsställande sätt. Enligt regeringen bör det därför övervägas på ett mera övergripande plan hur det går att ytterligare förbättra förutsättningarna för att överförmyndarna

– och även länsstyrelserna – ska tillämpa tillsynsreglerna på ett likvärdigt sätt och även i övrigt klara av sina uppdrag.

Regeringen pekar på att Riksrevisionen i detta sammanhang menar att det bör utses en förvaltningsmyndighet och, på kort sikt, en länsstyrelse med huvudansvar för tillsynen. Syftet med att utse en huvudansvarig aktör är i första hand att en sådan bedöms på ett bättre sätt kunna samordna tillsyn, utbildning, statistik samt råd och stöd än vad länsstyrelserna tillsammans gör i dag. Regeringen instämmer i att det är av stor vikt att en sådan samordning sker. Hur de inblandade aktörernas arbete ska samordnas för att tillsynskedjan ska bli så effektiv som möjligt är dock enligt regeringen inte självklart. Även om det, som Riksrevisionen tar upp, inom vissa områden förekommer *en* myndighet med huvudansvar för tillsynen finns det flera exempel på när en sådan inte har utsetts. Regeringen anser därför att frågan om hur tillsynsarbetet ska kunna samordnas bättre inte har ett givet svar. Regeringen konstaterar för sin del att det är nödvändigt att åstadkomma en bättre samordning i tillsynsarbetet och avser därför att se till att frågan om en samordnande aktör övervägs närmare.

Regeringen lyfter fram att en annan brist som Riksrevisionen tar upp är avsaknaden av tillförlitlig statistik på området. Regeringen instämmer i Riksrevisionens bedömning att statistik av hög kvalitet är viktig, inte minst för att kunna göra uppföljningar på området och för att kunna inrikta tillsynsarbetet. Av den anledningen gav regeringen 2016 de berörda länsstyrelserna i uppdrag att överväga hur statistiken kan användas i tillsynsverksamheten och om den behöver utvecklas i något avseende. Enligt länsstyrelserna pågår det nu ett arbete med att göra systemet mer användarvänligt, och länsstyrelserna avser även att ta ställning till om ytterligare uppgifter bör samlas in. I sammanhanget konstaterar regeringen att ordningen med statistikredovisning är relativt ny och att 2016 var det första året när statistik redovisades. Regeringen anser att det är naturligt att följa upp om insamlingen och redovisningen av statistik har fått önskad effekt eller om den i olika avseenden behöver justeras.

Sammantaget anser regeringen alltså att det är angeläget att tillsynen över ställföreträdare och överförmyndare förbättras.

Regeringen gör vidare bedömningen att det finns anledning att modernisera och anpassa regelverket för ställföreträdare. Trots att regeringen och riksdagen kontinuerligt har sett över och förbättrat lagstiftningen om gode män och förvaltare, visar den senaste tidens granskningar att regelverket fortfarande har brister och att det inte fullt ut kan anses motsvara de krav som bör kunna ställas på ett modernt och rättssäkert system som ska hjälpa och skydda den enskilda personen.

Regeringen pekar på att det så sent som 2015 infördes regler om en skärpt kontroll av en ställföreträdarens lämplighet, men att det trots det har uppmärksamats att ställföreträdare i vissa fall har ett stort antal uppdrag i flera kommuner. En förbättringsåtgärd som Riksrevisionen anser att regeringen bör ta ställning till är om det bör införas ett nationellt

ställföreträdarregister, och den frågan har även lyfts särskilt av riksdagen i ett tillkännagivande till regeringen (bet. 2016/17:CU10, rskr. 2016/17:189). Regeringen överväger därför om ett sådant register ska införas.

När det gäller Riksrevisionens slutsats att det trots reformer på området fortfarande finns svårigheter med att rekrytera ställföreträdare som har den kompetens som behövs för olika uppdrag och att en professionalisering i några delar av ställföreträdarsystemet bör övervägas, anser regeringen att ställföreträdarsystemet även fortsättningsvis bör utgå från och bygga på det ideella inslaget. Regeringen konstaterar att vissa kommuner har löst sina rekryteringsproblem genom att inrätta förvaltarenheter med kommunala tjänstemän som har till uppgift att vara ställföreträdare för hjälpbehövande kommuninvånare eller genom att anlita ställföreträdare genom ett privat företag. Att dessa lösningar förekommer utmanar, medger regeringen, ställföreträdarskapets ideella karaktär. Enligt regeringen åskådliggör det också vikten av att på nytt belysa och överväga frågan om rekrytering och om huruvida ställföreträdaruppdrag i vissa särskilda fall bör kunna utföras av kommunala tjänstemän eller andra professionella ställföreträdare. Vidare anser regeringen att det för att fler ska vilja åta sig ställföreträdaruppdrag också finns anledning att överväga åtgärder som är inriktade på att förbättra förutsättningarna för att en ställföreträdare ska kunna utföra sitt uppdrag. Det kan t.ex. handla om att se över det stöd eller den utbildning som en ställföreträdare ska kunna förväntas få under genomförandet av sitt uppdrag.

Regeringen framhåller att det även finns flera andra frågor som har att göra med om det nuvarande regelverket är ändamålsenligt och rustat för morgondagens samhälle. Sådana frågor är t.ex. om det behövs ytterligare tillsynsverktyg och sanktionsmöjligheter, om kraven på redovisning och granskning av ställföreträdarens arbete och förvaltning behöver förtydligas, om det finns anledning att se över kompetenskraven för och möjligheterna till en effektiv organisation hos kommunernas överförmyndare och om insatser behövs för att bättre kunna möta den ökade digitaliseringen i samhället.

Regeringen anser alltså mot den bakgrunden att åtgärder bör vidtas för att anpassa och modernisera regelverket för ställföreträdare.

Regeringens åtgärder som har anknytning till Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer

Regeringen förklarar att de åtgärder ska vidtas som bäst löser de problem och brister som finns. Regeringen upplyser om att ett arbete har påbörjats inom Regeringskansliet för att förändringsåtgärder ska kunna vidtas i syfte att förbättra tillsynen över ställföreträdare och överförmyndare samt anpassa och modernisera regelverket för ställföreträdare.

Regeringen framhåller att åtgärder som genomförs på området får en stor påverkan på och betydelse för många människor i Sverige och att det därför är angeläget att inte genomföra dåligt underbyggda åtgärder som i värsta fall får motsatt effekt. I slutändan handlar det alltså om att identifiera och genomföra

de åtgärder som bäst och mest effektivt löser de problem och brister som finns på området.

För regeringen är det, som framgår ovan, tydligt att det finns ett behov av att se över regelverket för gode män, förvaltare och andra ställföreträdare i syfte att säkerställa att detta är modernt och rättssäkert. Inriktningen måste enligt regeringen vara att koncentrera sig på de brister som finns i tillsynen och det nuvarande regelverket och att nå ett slutresultat som innebär att enskilda kan känna sig tryggare med ordningen. Arbetet bör, anges det, innefatta flera frågor som har anknytning till Riksrevisionens granskning, t.ex. om det bör införas regler som vid behov möjliggör professionella ställföreträdare, om det bör införas ett nationellt ställföreträdaregister och om det finns behov av en central aktör med ansvar för att samordna tillsynen.

Förutom behovet av att se över regelverket anser regeringen att det är angeläget att åtgärder vidtas så snart som möjligt för att stärka de enskildas rättssäkerhet. Regeringen konstaterar att det är ofrånkomligt att det tar tid att genomföra förändringar av lagstiftningen. Alla frågor är inte heller sådana att de medför ett behov av lagändringar. I stället är det regeringens uppfattning att vissa av de problem och brister som har uppmärksamats är av en sådan karaktär att de bör kunna hanteras och lösas i en annan, mer effektiv ordning. Det kan t.ex. handla om att ge myndigheter i uppdrag att vidta olika slags åtgärder i syfte att förbättra tillsynen. Regeringen upplyser om att det inom Regeringskansliet nu förbereds sådana åtgärder.

Sammanfattningsvis förklarar regeringen att den avser att vidta åtgärder för att förbättra tillsynen över ställföreträdare och överförmyndare och för att anpassa och modernisera regelverket för ställföreträdare. Flera av dessa åtgärder kommer att ha anknytning till de iakttagelser och rekommendationer som Riksrevisionen har gjort i sin rapport.

Utskottets ställningstagande

Utskottet konstaterar att systemet med ställföreträdare och överförmyndare ska skydda de allra mest utsatta i samhället och att det därför är av yttersta vikt att systemet är väl fungerande och rättssäkert. Frågor om ställföreträdare och överförmyndare har övervägts av regeringen och riksdagen vid flera tillfällen under de senaste årtiondena, och lagändringar har genomförts i syfte att förbättra regleringen på området. Det står dock klart att det fortfarande finns brister och utrymme för förbättringar på området, vilket också kom till uttryck i ett tillkännagivande från riksdagen så sent som våren 2017. Utskottet välkomnar därför Riksrevisionens granskning av om staten har skapat förutsättningar för att tillsynen över ställföreträdare och överförmyndare genomförs på ett rättssäkert sätt. Den granskning som Riksrevisionen har genomfört bidrar till att ytterligare sätta ljuset på frågan och möjliga åtgärder.

Med hänvisning till sin skrivelse aviserade regeringen den 3 maj 2018 att den kommer att tillsätta en utredning med uppdraget att föreslå mer moderna och rättssäkra regler om gode män, förvaltare och andra ställföreträdare. Syftet

är att utveckla ställföreträdarverksamheten och åtgärda bristerna i regelverket. Regeringen fattade samma dag tre beslut som är inriktade på att förbättra tillsynen över ställföreträdare och överförmyndare.

Det första beslutet tar sikte på samordningen av tillsynen och innebär förordningsändringar som ställer krav på berörda länsstyrelser att bedriva ett aktivt arbete med samordning och samverkan i frågor om tillsyn och tillsynsvägledning. Tillsynsvägledningen ska bedrivas regelbundet och systematiskt, och den ska förmedlas på det sätt som bäst bidrar till att utveckla överförmyndarnas och överförmyndarnämndernas verksamhet. Det andra beslutet innebär ett uppdrag till berörda länsstyrelser att ta fram riktlinjer för hur ställföreträdare bör redovisa sin förvaltning, hur överförmyndare bör granska ställföreträdarens förvaltning och hur överförmyndare bör kontrollera en persons lämplighet som ställföreträdare. Uppdraget omfattar också att överväga i vilka avseenden insamlingen av statistik över överförmyndarnas och överförmyndarnämndernas verksamhet kan förbättras för att statistiken ska bli mer tillförlitlig och användbar i tillsynsverksamheten. Det tredje beslutet innebär ett uppdrag till Statskontoret att bl.a. överväga hur länsstyrelsernas samordning kan förbättras för att tillsynen och tillsynsvägledningen ska bli så effektiv och ändamålsenlig som möjligt. En fråga som ska övervägas är om en central aktör bör utses att ansvara för samordningen av tillsynen och/eller tillsynsvägledningen. Förordningsändringarna träder i kraft den 1 juli 2018, och uppdragen till länsstyrelserna respektive Statskontoret ska redovisas senast den 30 april 2019.

Utskottet ser positivt på de åtgärder som regeringen har vidtagit och avser att vidta med anledning av Riksrevisionens iakttagelser.

Med det som har sagts ovan föreslår utskottet att riksdagen lägger regeringens skrivelse till handlingarna.

Särskilt yttrande

Tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare (M, C, L, KD)

Caroline Szyber (KD), Mats Green (M), Carl-Oskar Bohlin (M), Cecilie Tenfjord-Toftby (M), Ola Johansson (C), Lars Beckman (M) och Said Abdu (L) anför:

I sin skrivelse redovisar regeringen sin bedömning av de iakttagelser och rekommendationer som Riksrevisionen har gjort i granskningsrapporten Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare – Statens bristande ansvar för samhällets mest utsatta (RiR 2017:33). I rapporten riktar Riksrevisionen tydlig kritik mot regeringen och pekar på brister på ställföreträdar- och överförmyndarområdet, bl.a. eftersom det regelbundet framkommer exempel på att enskilda personer lider ekonomisk, personlig eller rättslig skada. Granskningens övergripande slutsats är att staten behöver ta ett mycket tydligare ansvar.

Ungefär 123 000 personer i Sverige företräds av en god man, förvaltare eller förordnad förmyndare. De som har behov av ställföreträdare kan vara personer som lider av psykisk sjukdom, demens, olika funktionsnedsättningar eller ett allmänt försvagat hälsotillstånd. Det kan också handla om barn vars föräldrar inte kan utföra sitt förmyndarskap eller om ensamkommande barn. Överförmyndaren ska vara garanten för den enskildes rättssäkerhet, men antalet personer med behov av mer långtgående stöd har stadigt ökat vilket har gjort det svårare för överförmyndarna att hitta lämpliga ställföreträdare.

Den 1 januari 2015 började nya regler om överförmyndare, gode män och förvaltare att gälla. Förändringarna handlade bl.a. om enskilda personers rätt att välja ställföreträdare, gode mäns och förvaltares rätt till utbildning samt krav på deras kompetens och kvalifikationer och vidare om insamling av statistik till stöd för länsstyrelsernas tillsyn. Det är i dag överförmyndarnas uppdrag att övervaka att ställföreträdarna sköter sina uppgifter enligt regelverket. Länsstyrelserna svarar för den statliga tillsynen över de kommunala överförmyndarna. Länsstyrelsernas tillsyn över överförmyndarna har tidigare koncentrerats från 21 till 7 länsstyrelser. Det är positivt, men vi anser att behovet av en mer central tillsyn på sikt är stort mot bakgrund av de växande problem som uppmärksammas ute i landet. Likaså bör administrativa arrangemang vara centraliserade. Ställföreträdar- och överförmyndartillsynen är ett av mycket få tillsynsområden där det saknas en central myndighet med ett övergripande ansvar.

I mars 2017 riktade riksdagen ett tillkännagivande till regeringen om att snarast ta initiativ till en uppföljning av hur lagstiftningen om överförmyndare, gode män och förvaltare fungerar och att även överväga andra förbättringar av systemet med gode män och förvaltare. Förslag som enligt tillkännagivandet bör övervägas är bl.a. utbildningen för gode män och förvaltare, ett offentligt

ställföreträdarregister, ett nationellt blankettsystem och ett system för enhetlig redovisning. Riksdagen framhöll att det är ett oeftergivligt krav att rättssäkerheten i frågor rörande gode män och förvaltare upprätthålls.

Vi förutsätter att regeringen skyndsamt återkommer till riksdagen med förslag som tillgodoser riksdagens tillkännagivande och i det sammanhanget överväger nämnda förslag till förbättringar av systemet med gode män och förvaltare. Staten har ett ansvar för att systemet som helhet är rättssäkert.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2017/18:128 Riksrevisionens rapport om tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare.

BILAGA 2

Offentlig utfrågning om tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare den 3 maj 2018

Ordföranden: Jag förklarar sammanträdet öppnat. I dag har vi en offentlig utfrågning om tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare.

Hjärtligt välkomna hit till dagens offentliga utfrågning! Jag heter Caroline Szyber och är ordförande i civilutskottet. På min högra sida sitter vår vice ordförande, Johan Löfstrand, och på min vänstra sida vår kanslichef, Jonas Pontén.

Frågor om ställföreträdare och överförmyndare har övervägts av regeringen och riksdagen vid flera tillfällen under de senaste årtiondena. Lagändringar har genomförts i syfte att förbättra regleringen på området. Riksrevisionen har i sin rapport *Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare* granskat om staten säkerställer att tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare är rättssäker. Regeringen har överlämnat en skrivelse till riksdagen med anledning av den här rapporten. Regeringen redovisar där sin bedömning av Riksrevisionens iakttagelser och rekommendationer samt de åtgärder som regeringen anser behöver vidtas.

Den offentliga utfrågning som vi håller här i dag är ett led i den beredning som civilutskottet gör av den här skrivelsen. Utskottet har bjudit in representanter för myndigheter, Sveriges Kommuner och Landsting och andra berörda organisationer för att redovisa synpunkter och erfarenheter på området. Migrationsminister och biträdande justitieminister Heléne Fritzon kommer att lämna kompletterande upplysningar om regeringens skrivelse. Vi är mycket glada att ni kommer hit i dag, lämnar information och svarar på frågor.

Utfrågningen inleds med att vi kommer att ha åtta talare som ska ge sin syn på dagens tema. Därefter blir det en kort paus. Sedan kommer ledamöterna att ställa frågor.

Innan jag lämnar ordet till inledningstalaren vill jag ge lite praktisk information. Utfrågningen spelas in och kommer att sändas på SVT Forum vid ett senare tillfälle, antagligen måndag. Utfrågningen sänds både nu direkt och i efterhand på riksdagen.se. Det som sägs under utfrågningen upptecknas stenografiskt och kommer att publiceras i en bilaga till utskottets kommande betänkande. Därför vill jag också understryka att de deltagare som använder

sig av Powerpoint tydligt bör referera till sina bilder, så att det blir bra i de stenografiska uppteckningarna.

Eftersom vi har begränsad tid till vårt förfogande vill jag uppmärksamma deltagarna på att ni ska hålla den tid ni har getts. Annars kommer vi att påminna lite om det. Anförandena hålls framme i talarstolen. Jag ska själv föregå med gott exempel genom att avsluta min lilla inledning och lämna ordet till vår första talare, riksrevisor Helena Lindberg.

Helena Lindberg, Riksrevisionen: Ordförande! Ärade riksdagsledamöter! Statsrådet! Mina damer och herrar! Tack för att jag får inledningstala i denna del av riksdagens beredning av den skrivelse regeringen överlämnat med anledning av min rapport om granskning och tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare!

Det är – tyvärr, får jag säga – tredje gången som Riksrevisionen genomför en granskning på det här området. Regeringen har sedan vår första granskning år 2006 genomfört flera ändringar i systemet, och tillsynen har blivit bättre. Den har skärpts på flera sätt. Men det är också så att förutsättningarna på området har ändrats under den här perioden. Till exempel har vi tagit emot ett stort antal ensamkommande barn som haft behov av ställföreträdare.

En viktig utgångspunkt för dagens diskussion är naturligtvis att de allra flesta gode män, ställföreträdare och förvaltare gör fantastiska insatser. Men de problem som regeringens åtgärder var tänkta att lösa fortsätter att finnas kvar. Det finns till exempel ställföreträdare som inte sköter sina uppdrag. Det är ibland väldigt svårt att rekrytera ställföreträdare. Överförmyndarna ute i kommunerna genomför sin tillsyn på olika sätt i de olika delarna av landet. Därmed är det min bedömning att rättssäkerheten inte är garanterad.

Det här är särskilt problematiskt eftersom det handlar om rättssäkerhet för människor som har svårt att själva föra sin talan och ta vara på sina intressen när det gäller personliga frågor, rättsliga frågor eller ekonomiska frågor. De här människorna har också svårigheter att göra sig hörda i den diskussion som pågår här och nu.

Riksrevisionen har alltså granskat hur landets överförmyndare i kommunerna skiljer sig åt. Vi har också kartlagt de statliga insatser som finns på området. Vår övergripande frågeställning har varit om den samlade statliga styrningen främjar rättssäkerheten på området. Vi har faktiskt funnit problem i alla delar av systemet.

På kommunal nivå har vi sett att det finns stora skillnader mellan överförmyndarna. Skillnaderna finns i hur rekryteringen av ställföreträdare går till, i hur lämpligheten hos ställföreträdarna bedöms, i vilken introduktion man får till uppdraget och i hur ställföreträdarnas arbete därefter granskas. Sådana olikheter mellan överförmyndarna i landet innebär problem för en rättssäker hantering av ärendena.

På den statliga nivån är det uppenbart att styrningen är för svag. Sju länsstyrelser med endast cirka tio årsarbetskrafter – jämfört med överförmyndarnas samlade 750 årsarbetskrafter – har ansvar för den operativa tillsynen av överförmyndare på regional nivå.

Det är bra att länsstyrelserna under senare tid har fått ett utökat ansvar för tillsynsvägledning. Vi behöver kunskap, nationell statistik, utbildningsmaterial etcetera. Men vår rapport visar att länsstyrelserna egentligen saknar förutsättningar för att genomföra de extra uppgifterna med tillräckligt god kvalitet. Det gäller inte minst resursfrågan men också legitimiteten.

Det finns alltså inte någon central aktör som har en nationell överblick och kunskap och som kan analysera och följa upp det som händer på området. Före 2017, för bara två år sedan, fanns det inte ens så basala uppgifter som hur många ställföreträdare som finns eller hur mycket pengar som egentligen förvaltas. Överförmyndarnas tillsyn är så pass osynlig från centralt håll att den helt saknades i en kartläggning som gjordes inom ramen för Tillsynsutredningen, som visserligen skedde 2002. Jag tycker att det är ett ganska talande exempel. Det här området nämndes inte ens i den utredningen.

Bristen på kunskap om hur det här området utvecklas, vad som händer och var problemen finns gör oss dåligt rustade att hantera händelser i vår omvärld som kan påverka systemet. Det är allvarligt, för vi pratar om ett system som ska skydda de allra mest utsatta.

Min bedömning är att det behövs en tydligare central styrning genom inrättandet av en funktion med överblick och ansvar för utvecklingen på området. Att lappa och laga i delar av systemet, till exempel med olika uppdrag till länsstyrelser eller andra myndigheter, löser inte det grundläggande problemet. Min bedömning är att regeringen behöver ha en *speaking partner* med ett tydligt nationellt mandat när nödvändiga förändringar ska genomföras.

Utöver de här bristerna i styrningen på den statliga nivån tillkommer problemet att många kommuner har svårt att hitta ställföreträdare till personer

som anses svåra, till exempel hotfulla personer. En klar majoritet av ställföreträdarna gör sitt uppdrag på ideell basis, ofta av välvilja för nära och kära och bekanta. En bra kontakt mellan ställföreträdaren och huvudmannen är naturligtvis grundläggande för att de ska kunna göra en bra insats.

Vårt system är i dag utformat på ett sådant sätt att det ska bygga på ideella insatser av personer som åtar sig ställföreträdaruppdragen. Det är väl gott så, absolut. Men mycket har hänt i omvärlden sedan det här systemet kom till. Till exempel har psykiatireformen och ett stort antal flyktingar gjort att många fler grupper behöver ställföreträdare. Enligt min mening har det gjort att systemet inte fullt ut kan bygga på ideella krafter. Systemet är alltså inte utformat utifrån de i dag rådande förutsättningarna.

Därför vill Riksrevisionen att man inom ramen för den utredning som vi hoppas kommer till stånd – vi har ju hört nyheter i dag – tittar på hur en professionalisering av delar av ställföreträdarskapet skulle kunna genomföras. Det måste förstås ske på ett sätt som inte utmanar uppdragets i grunden ideella karaktär. Enligt mitt sätt att se på det bör utredningen utifrån vad man kommer fram till analysera vilka konsekvenser en professionalisering skulle få för tillsynen av ställföreträdare, komma med förslag på hur tillsynen bäst kan utformas och även lämna förslag på vilken central myndighet som bäst skulle vara lämpad att ha den här överblicken och det samlade ansvaret på området, till exempel för uppföljning, officiell statistik, samordning av utbildningsinsatser, rådgivning, stöd och vägledning.

Riksrevisionen har som sagt granskat det här området sedan 2006. Regeringen har nu glädjande nog i skrivelsen till riksdagen svarat att det finns tillräckligt med kunskap och har också bejakat att flera av de frågor vi lyfter fram ska ses över. Jag har dock tyckt att det varit lite vagt med vad avsikten är att göra. Kunskapsunderlaget finns ju redan i stor utsträckning, menar jag. Till exempel har våra grannländer nyligen genomfört reformer på området. Man kan alltid stjäla goda idéer av andra och omsätta dem i sin egen verksamhet. Jag ser väldigt mycket fram emot att få höra statsrådet komma med de konkreta förslagen. Vilken central aktör ska få ett övergripande ansvar? Vilka ska ta över arbetet med ett nationellt ställföreträdaregister, som absolut behövs? Vilka uppdrag skulle kunna utföras av icke-ideella ställföreträdare? Var ska de i så fall vara anställda?

I debatten pratas det väldigt mycket om regelverket och om att lagstiftningen behöver ses över. I våra möten inom ramen för granskningsrapporten har vi också kunnat konstatera att många överförmyndare beskriver området som väldigt juridiskt. Nu är jag själv jurist – det ska inte råda några tvivel om detta.

Men jag har svårt att se att det här området skulle vara så väldigt mycket mer juridiskt än många andra tillsynsområden.

Jag misstänker att en förklaring till att det har blivit så juridiskt är att många överförmyndare ute på kommunerna brottas med tolkning av rättsfall, snåriga regelverk och rättspraxis. Jag menar att det som gör att handläggningen blir tung och också spretig sannolikt är avsaknaden av en central myndighet med föreskriftsrätt eller rätt att ge ut allmänna råd, vägledningar och stöd. Det görs olika tolkningar ute i de 290 kommunerna. Det är naturligtvis inte rimligt att alla överförmyndare ska tolka rättspraxis och regelverk själva, givet de resurser som finns ute hos överförmyndare. Det är inte heller ett effektivt utnyttjande av kommunernas resurser om alla 290 ska ägna sig åt att göra de här bedömningarna.

Vi har inte fokuserat på lagstiftningen i den här granskningen, utan på hur systemet är organiserat. Kanske är det här som det blir en liten krock i diskussionerna och debatten. Jag undrar om man inte gör området en otjänst genom att fokusera alltför mycket på lagstiftningen. Därför är jag väldigt nyfiken på att få höra hur statsrådet ser på organisering som ett statligt styrmedel på området.

Därmed tackar jag för er uppmärksamhet och ser fram emot en spännande diskussion efter övriga talares anföranden.

Ordföranden: Stort tack för det! Då går ordet över till Carina Sjögren, byråchef på Justitieombudsmannen.

Carina Sjögren, Justitieombudsmannen: Tack så mycket för inbjudan! Jag kommer att säga några ord om hur JO arbetar kring frågorna med överförmyndarväsendet och särskilt vad JO anser om dagens bristande kontroll och tillsyn över överförmyndare och ställföreträdare.

Jag visar en bild på JO Lars Lindström, som har tillsynsansvaret för detta område på JO.

JO är en myndighet under riksdagen och en del av riksdagens kontrollmakt. JO har till uppgift att å riksdagens vägnar granska att myndigheterna behandlar medborgarna i enlighet med lagen. Granskningen omfattar både myndigheterna och befattningshavarna. I det här fallet gäller det överförmyndare, ledamöter och ersättare i nämnderna samt alla anställda.

I första hand sker JO:s kontroll genom att ämbetet handlägger anmälningar som kommer in från allmänheten. Vi får in ungefär 9 000 anmälningar per år totalt, men det är bara 100 anmälningar som gäller det här området. Det är ungefär 20 som vi utreder. Det är alltså inte särskilt många.

Vi inspekterar våra myndigheter regelbundet, men när det kommer till överförmyndarna och nämnderna är det få inspektioner, oftast bara en om året. Det beror på att JO är en extraordinär tillsynsmyndighet och att sju av landets länsstyrelser har till uppgift att åtminstone vartannat år göra inspektion. Det kan sägas att det inte är många på länsstyrelserna som ägnar sig åt detta. På JO är det ungefär en halv årsarbetskraft per år totalt sett för dessa frågor.

Det finns ungefär 230 överförmyndarmyndigheter i landet. En del har gemensamma nämnder och kanslier, så det är ungefär 160 enheter som ska inspekteras. Det är ungefär 94 000 personer i landet, eller 2 procent av vår befolkning, som har en ställföreträdare. Det säger sig självt att tillsynen blir svår att utföra med de resurser som tillsynsmyndigheterna har.

JO får som en service alla protokoll från länsstyrelsernas inspektioner. Vi får alltså en god blick över verksamheter runt om i landet och vilka frågor som är aktuella. Men än så länge gör vi ingenting med de protokollen, utan de är mer en kunskapskälla vid vår handläggning av anmälningar. Vissa överförmyndare och nämnder blir anmälda till JO oftare än andra, men det är tämligen jämnt fördelat över landet.

Många ärenden skriver vi av efter den inledande granskningen. Att en anmälan skrivs av, det vill säga inte utreds vidare, betyder inte att anmälan är obefogad. Det finns flera skäl till att JO skriver av ärenden. Jag har listat de vanligaste skälen och vill nämna några av dem.

Ibland är det den enskilde eller dennes släktingar som anmäler. De vill oftast ha en ändring av ett beslut som har fattats. Men JO kan aldrig ändra ett beslut. Vi kan bara titta på om något har blivit felaktigt handlagt eller inte.

Många anmälningar riktar in sig på ställföreträdarens person och hans eller hennes arbete, åtgärder eller brist på sådana. En god man eller en förvaltare står dock inte under JO:s tillsyn, men väl under överförmyndarens eller nämndens tillsyn. Många klagomål gäller en bedömning av en viss fråga. JO tar inte upp lämplighetsbedömningar. Oftast kan man klaga till domstol i de frågorna.

Ofta är anmälningarna svåra att tyda och opreciserade. Vi frågar aldrig anmälaren vad han eller hon menar. Vi begär aldrig in förtydliganden. Vi skriver av ärendet, och så får anmälaren återkomma.

Hur arbetar vi då med våra utredningar? Vi hämtar in handlingar och hämtar in muntliga upplysningar. Sedan blir det remiss till myndigheten och beslut. Våra beslut av särskilt intresse publiceras på vår hemsida. Vissa av besluten tas också in i JO:s ämbetsberättelse, som presenteras inför KU varje år. De senaste åren har JO Lars Lindström inför KU tagit upp överförmyndarväsendet som en särskilt viktig verksamhet i kommunerna vilken inte alltid fungerar så väl eller får den uppmärksamhet som den förtjänar.

Vad gäller typiska frågor som vi utreder hoppas jag att den bild jag visar talar för sig själv. Vår granskning är försiktig, men den ska vara extraordinär. Det är alltså i första hand länsstyrelserna som ska stå för tillsynsarbetet. De har en skyldighet att med råd stödja överförmyndarna och nämnderna i verksamheten och främja en enhetlig rättstillämpning. Det är överförmyndarna som ska granska ställföreträdarna. Länsstyrelserna står också under JO:s tillsyn. Det händer att vi riktar kritik mot länsstyrelserna, till exempel vid långsam handläggning av ett tillsynsärende. Men det är ytterst sällan.

I de här frågorna har vi sett att det har tagit två år för en ställföreträdare att bli entledigad. Det har vi kritiserat. Det har tagit uppemot två år för en överförmyndare att granska ingivna årsräkningar. Det har vi också kritiserat. Mycket av den här passiviteten leder till allvarliga konsekvenser för den enskilde.

Så kommer vi till Riksrevisionens rapport. I den här rapporten analyseras om staten säkerställer att tillsynen av ställföreträdare och överförmyndare är rättssäker. Granskningens övergripande slutsatser är att staten behöver ta ett mycket tydligare ansvar. JO delar den uppfattningen. Uppdragen i dag är mer komplicerade. Frågorna spänner över många olika sakområden och ställer stora krav på bred kompetens, både hos överförmyndarna och hos ställföreträdarna. Rättssäkerheten måste garanteras genom att det finns tillgång till lämpliga ställföreträdare för alla som har behov av det. Det behovet lär öka framöver. De fem slutsatser som Riksrevisionen kommer fram till i sin rapport har jag listat i den bild jag visar. Vi ställer oss bakom samtliga fem slutsatser.

Vi tror att en professionalisering är nödvändig för att systemet ska vara rättssäkert. Det pågår redan i dag. Det finns förvaltarenheter. Det finns privata företag. Men lagstiftningen måste anpassas till detta. Man ska även hålla i

minnet att det inte finns några formella kompetenskrav på överförmyndarna och nämnderna. Det finns kommuner som har *en* förtroendevald – med kontoret hemma i vardagsrummet. Det finns också kommuner som har ett stort kontor med både överförmyndarnämnd och många anställda. Det säger sig självt att verksamheten blir väldigt olika runt om i landet. Vi menar även att länsstyrelserna saknar förutsättningar att genomföra förändringar på nationell nivå. Det finns ingen central aktör som har ett tydligt samlat ansvar för frågan på nationell nivå. JO välkomnar en utredning på det här området.

Jag har listat något om vad vi tycker om dagens system. Det finns i dag få ingripandemöjligheter när en ställföreträdare missbrukar sitt uppdrag och till och med begår brott. Det enda som överförmyndare och nämnder kan göra är att entlediga personerna och polisanmäla dem. Några andra skarpa sanktioner finns inte. Inte heller handlar det alltid om ekonomisk brottslighet. Det kan lika gärna handla om att ställföreträdaren har missat att söka bidrag som den enskilde har rätt till eller inte betalar räkningar i tid. Det får stora konsekvenser för den enskilde. Vad kan överförmyndare och JO göra då? JO kan inte göra någonting. Det gäller ju hur uppdraget som ställföreträdare har utförts. Vi ser exempel på sådana anmälningar nästan varje vecka. Vi ser att personer har hamnat hos kronofogden för misstag och fel som ställföreträdaren har gjort. Men vi skriver av dessa anmälningar.

I vissa kommuner finns det svårigheter att rekrytera bra ställföreträdare. Lagen säger att man ska vara rättrådig, erfaren och lämplig. Lämpligheten ska kontrolleras i den utsträckning som behövs, inget mer. Vid tillsättningen kontrolleras så gott som alltid om personen har ett brottsligt förflutet, om personen förekommer hos kronofogden och möjligen om personen finns hos någon annan kommunal nämnd. Men något annat görs inte. En del kommuner håller intervjuer, tar referenser och låter personen göra ett kunskapstest, men inte alla. Det borde kunna vara ett krav.

Jag skulle också vilja säga att ett problem med dagens system är att överförmyndarna och nämnderna är beroende av de ställföreträdare de får tag i, så att det blir svårt att utöva en kritisk tillsyn över dem. Det går åt andra hållet också. Ställföreträdare känner inte alltid att de kan begära det stöd och få den hjälp som behövs för att inte riskera att verka inkompetent. Detsamma gäller i förhållandet mellan överförmyndaren och länsstyrelserna. Det är inte alltid överförmyndarna känner att de kan fråga om råd hos länsstyrelsen, för man riskerar att bli ifrågasatt och till och med kritiserad.

JO tror att ett system med framtidsfullmakter kommer att avlasta överförmyndarna och nämnderna med några ärenden, men det blir ingen stor revolution. Sedan förra sommaren finns också regler som gör att anhöriga får

företräda en person som har fyllt 18 år och som har blivit sjuk, fått en psykisk störning eller på grund av andra förhållanden inte längre kan ta hand om sina ekonomiska angelägenheter. Den anhörige får till exempel betala räkningar. Vi tror att det kommer att avlasta något, men den anhörige får till exempel inte hantera värdepapper eller ta lån. Då krävs det en god man. Jag har i mina kontakter med överförmyndare runt om i landet fått höra att denna möjlighet för anhöriga har skapat en del problem med banker. Bankerna accepterar inte denna formlösa behörighet. Jag hoppas att det så småningom görs en utvärdering av den här reformen.

Det som länsstyrelserna men inte JO kan göra är att ansöka hos en allmän domstol om entledigande av en överförmyndare eller en ledamot i nämnden. Det sista görs aldrig, men vi vet att det borde göras. Det borde finnas fler sanktionsmöjligheter, till exempel vitesförelägganden mot överförmyndarna. Nya ställföreträdare borde ha en skyldighet att tillvarata huvudmannens intressen när det finns misstanke om brott som den tidigare ställföreträdaren begått.

All makt behöver granskas, och JO är riksdagens och medborgarnas granskningsman. Många som har en ställföreträdare behöver hjälp med att kontrollera att deras sårbara ställning inte utnyttjas. Men de som vänder sig till JO tror att JO kan göra mer än vad JO kan göra. JO Lars Lindström är inte främmande för en förändring av vårt system.

Tack för att ni har lyssnat! Jag svarar mycket gärna på frågor efteråt.

Ordföranden: Tack för det! Jag lämnar nu ordet till nästa talare, som är Eva Lundgren Axell, enhetschef på Länsstyrelsen i Stockholms län.

Eva Lundgren Axell, Länsstyrelsen i Stockholms län: Tack för att jag har fått komma hit och tala! Jag företräder alltså Länsstyrelsen i Stockholms län.

Jag tänkte visa ett bildspel med fyra bilder som visar länsstyrelsens uppdrag, länsstyrelsens nationella samverkan, erfarenheter av tillsyn och reformbehov.

Länsstyrelsen ska årligen inspektera överförmyndaren. Vi har möjligheter att avstå om det är uppenbart obehövt, men då sker inspektion i stället nästföljande år. Länsstyrelsen ska också ge råd och stöd till överförmyndarna. Syftet är att understödja en enhetlig rättstillämpning. Vi ska även se till att utbildningen av överförmyndarna är tillfredsställande.

År 2012 koncentrerades tillsynsuppdraget från 21 länsstyrelser till 7 länsstyrelser. Men det är viktigt att komma ihåg att varje länsstyrelse är en självständig myndighet. Vi granskar hela 230 överförmyndare och överförmyndarnämnder i Sverige. Att detta är ett väldigt viktigt område har framkommit av det som andra talare har sagt. Men få vet att det finns hela 125 000 ställföreträderskap och att det sammanlagda värdet av tillgångar och inkomster som ställföreträdarerna i kommunerna förvaltar åt sina huvudmän är ca 55 miljarder kronor. Det är väldigt mycket! Det här är färsk statistik, som tyvärr inte kan göra anspråk på att vara helt fullkomlig. Men det är i alla fall en väldigt hög siffra.

Även om länsstyrelserna är självständiga myndigheter samverkar vi. Det senaste året har samarbetet ökat. Det finns en nationell samverkansgrupp med deltagare från varje länsstyrelse. Syftet med samverkansgruppen är erfarenhetsutbyte och kunskapsspridning och att understödja en likartad rättstillämpning. Samverkansgruppen tar fram en nationell tillsynsriktning varje år, och den är framtagen med stöd av en risk- och konsekvensanalys. Syftet är att kunna jämföra resultat och att kunna lyfta upp aktuella frågor och ta fram särskilda fokusområden för varje enskilt år.

Som en del i arbetet att skapa en likartad rättstillämpning har samverkansgruppen tagit fram gemensamma riktlinjer för tillsynen, en checklista för granskning av akter hos överförmyndarna och en gemensam kritiktrappa. Kritiktrappan tar upp exempel på brister och hur de bedöms och på olika kritiktivåer. Alla dessa dokument samverkar för att ensa tillsynen nationellt.

I vår tillsyn har länsstyrelserna kunnat konstatera att förutsättningarna för överförmyndarnas arbete varierar väldigt mycket i landet. Vissa verksamheter är små, med kanske *en* överförmyndare som ensam handlägger ärenden, medan andra har större kanslier och fler handläggare och en överförmyndarnämnd. Antalet årsarbetskrafter som jobbar med områden kan variera från en halv till kanske 50. Även kompetensen kan variera hos överförmyndarna, men båda dessa faktorer gör att verksamheten kan vara sårbar.

Under de senare åren har vi dock kunnat konstatera att det har skett stora förändringar och förbättringar av överförmyndarnas organisation. I många delar av landet har flera överförmyndare gått samman till gemensamma kanslier och gemensamma överförmyndarnämnder. Det finns betydligt färre riktigt små verksamheter.

Vi bedömer att den tillsyn som länsstyrelsen ska bedriva och att de råd, det stöd och den kunskapsöverföring som ålagts länsstyrelsen att lämna inte kan täcka alla behov som överförmyndarna har.

Länsstyrelserna fick i juni 2016 i uppdrag av regeringen att gemensamt vidta åtgärder för att förbättra tillsynen och stödet till landets överförmyndare. I uppdraget ingick också att uppmärksamma om det fanns behov av att komplettera gällande regler, till exempel rörande metoder och sanktioner, för att ytterligare förbättra länsstyrelsens och överförmyndarnas tillsyn och att i så fall lämna förslag på sådana ändringar.

Länsstyrelserna lämnade i september 2017 in en rapport. Där har vi bland annat tagit fram förslag till vissa reformer. Som exempel kan nämnas att lagstiftningen rörande redovisning och granskning av ställföreträdarnas förvaltning är otillräcklig. Års- och sluträkningar är överförmyndarnas viktigaste instrument för tillsyn av ställföreträdarna. Men lagstiftningen är ålderdomlig; den är från 1924. Den är i stort sett oförändrad och inte alls anpassad efter dagens krav. Vi har till exempel både digitalisering och kontanthantering, som är sådant som har hänt sedan 1924. Den nuvarande lagstiftningens utformning leder därför till stor variation i tillämpningen. Men att lagstiftningen är så oprecis påverkar också länsstyrelsens möjligheter att ställa krav i sin tillsyn. Länsstyrelsen anser därför att detta är något som behöver ses över.

Länsstyrelsernas möjligheter att agera när brister uppmärksammas är begränsade. Det saknas verktyg för att vår tillsyn ska få fullt genomslag. Vi kan framföra kritik och begära att återrapportering lämnas om vidtagna åtgärder. Ytterst kan vi ansöka om entledigande av överförmyndaren i tingsrätten. Men det är precis som JO säger; det är inte ofta det har hänt. Vi har gjort den en gång, men då klev personen av frivilligt i stället. Detta är det enda tuffa verktyg vi har. Ytterligare sanktionsmöjligheter skulle alltså ge tillsynen mer genomslag. Länsstyrelsen anser därför att detta bör utredas vidare.

Länsstyrelsen delar Riksrevisionens uppfattning att ett nationellt ställföreträdaregister skulle vara ett viktigt instrument för att göra systemet mer rättssäkert. Ett register skulle möjliggöra en bättre kontroll av att det är rätt person som agerar för en huvudman, och det är verkligen eftersträvänsvärt. Detta är också något som påverkar överförmyndarna i deras kontroll av ställföreträdarnas lämplighet.

Länsstyrelsen delar Riksrevisionens uppfattning att frågan om att göra det möjligt att ha professionella ställföreträdare bör utredas.

Avslutningsvis vill jag säga att detta är ett väldigt viktigt tillsynsområde som är avsett att skydda vissa svaga och utsatta grupper i samhället. Det krävs reformer för att nå bästa resultat. Det räcker inte med att öka tillsynen eller att lappa och laga. Länsstyrelsen välkomnar därför en översyn av området.

Tack så mycket för att jag fick komma och tala här!

Ordföranden: Stort tack för det! Då går vi över till nästa talare, Germund Persson, som är chefsjurist hos Sveriges Kommuner och Landsting.

Germund Persson, Sveriges Kommuner och Landsting: Tack så mycket för att jag har fått tillfälle att komma hit! Det är mycket välkommet. Jag representerar alltså Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, som är arbetsgivar- och medlemsorganisation för landets kommuner, landsting och regioner.

Jag kan börja med att klarlägga en sak just när det gäller den fråga som vi talar om i dag. Vi ger bland annat rådgivning och service, och den är inriktad på våra medlemmar. Det är ungefär som JO var inne på tidigare: Vi lämnar råd och stöd till överförmyndarna och till överförmyndarkanslier. Vi har ingen verksamhet riktad direkt till ställföreträdarna, utan det finns det andra organisationer som sysslar med.

Vi delar den bild som redan har redovisats här i många avseenden. Vi har i vår rådgivning på området, som har funnits i många år, identifierat ett antal svårigheter för överförmyndarna och naturligtvis även för ställföreträdarna. Det hänger delvis samman med lagstiftning och hur systemet är utformat. Flera talare har varit inne på detta tidigare och att det hänger ihop med den ökade komplexiteten i uppdraget jämfört med hur det såg ut för 30 år sedan, när många personer som hade en god man vistades på ålderdomshem eller något motsvarande. Bilden är väldigt komplex nu.

Vi har ett särskilt problemområde, som jag inte tror att någon annan har varit inne på tidigare här i dag. Det handlar om god man för ensamkommande barn, som är en speciell fråga som regleras i en egen lag som det ser ut i dag.

Överlag tycker också vi att det finns behov av en rejäl översyn av hela lagstiftningspaketet på området. Som flera tidigare talare har varit inne på räcker det inte att laga och lappa. Det har gjorts ett antal förbättringar under

åren, även på senare år, som naturligtvis har hjälpt till en del. Men fortfarande kvarstår ett antal frågor som kräver ett rejält omtag.

Vi behöver inte uppfinna något nytt, och dessa frågor har ju redan varit uppe här. Men det gäller dels frågan om professionalisering av vissa uppdrag. Vi anser nog också att huvudinriktningen bör vara att ställföreträderskapen ska vara ideella uppdrag. Man har ju egentligen uppdraget från sin huvudman, även om det är någon annan som utser denna huvudman. Det är ett stort mått av idealitet, och i första hand ska man välja den som någon vill ha. Det är oftast personer inom familjen, men ibland finns det ingen tillgänglig på det sättet. Detta är ganska uppenbart när det gäller de ensamkommande barnen, och då får man leta någon annanstans.

Men ibland har det varit svårigheter med att hitta och rekrytera gode män och förvaltare. Det har lyckats över förväntan trots det tryck som har varit på området, och det har gjorts otroliga insatser från både överförmyndarnas och civilsamhällets sida, som har ställt upp. Men vi tror ändå att det finns anledning att utreda frågan och öppna upp för att man till exempel ska kunna anlita också juridiska personer, ungefär som en revisionsbyrå, som kan ha ett uppdrag. Då kan det kanske vara olika personer som gör olika delar i uppdraget.

Ställföreträderskapen handlar inte bara om att förvalta egendom, utan det finns också andra delar. Det handlar om att bevaka rätt, som någon var inne på, men även om att sörja för person. Där är det kanske lite mer oklart vad som exakt förväntas. Detta är också frågor som kan behöva preciseras tydligare. Vad är det som ligger i detta? Det har stått så här i alla tider i lagstiftningen, och ingen vet väl alldeles exakt vad det innebär.

Det leder lite grann över till en annan del, nämligen behovet av central vägledning. Vi från SKL:s sida tycker också att det finns skäl att inrätta, eller i varje fall utreda inrättandet av, en statlig central myndighet som både kan svara för tillämpningsföreskrifter och allmänna råd och utveckla metodstöd och annat. Det är gott och väl med de insatser som har gjorts från länsstyrelsernas sida och så vidare, men vi tror att det behövs ytterligare krafttag. Det är inte alltid som vi från SKL:s sida tycker att det krävs mer statlig styrning, men på detta område ser vi nog ett stort behov av det.

Man kan tillägga att detta också är en tillsynsuppgift. Den har väldigt lite med kommunal verksamhet i övrigt att göra. Detta gäller enskildas väl och ve, och det är inte så att de kommunala självstyrelsesynpunkterna gör sig gällande särskilt starkt mer än kanske på den organisatoriska nivån. Också där har det skett en utveckling, som flera har varit inne på tidigare, med allt fler som

arbetar gemensamt med gemensamma nämnder och gemensamma kanslifunktioner. Det är naturligtvis alldeles utmärkt, och vi ser fram emot ytterligare samverkan på det sättet.

Det är en svårighet att dessa regler i grunden finns i föräldrabalken fast det till stor del gäller vuxnas situation. Det är den som ska bevakas här. Det gör att när man ser över andra reformer, kommunallagstiftningen, förvaltningslagen och allt möjligt annat, hänger inte de här bitarna med riktigt. Vi har sett att det är vissa frågor som har fastnat i föräldrabalken. Det gäller möjligheten att ha förkortade mandatperioder och att byta ut och ändra organisation under mandatperioden. Det kan man göra i övrigt lite friare inom ramen för kommunallagen men inte när de här reglerna finns i föräldrabalken.

Tidigare talare har varit inne på en annan sak, nämligen utvecklingen i övrigt. Det är inte bara uppdraget som försvåras, utan det är också det här med e-förvaltning och digitalisering som gör sig gällande i allt högre grad. Där får man väl också säga att föräldrabalken representerar ett mer ålderdomligt sätt att handlägga saker och ting, för att uttrycka det försiktigt. Här skulle vi gärna se att man öppnar upp för digitala redovisningar, kanske automatiserad kontroll och annat som förvaltningslagen har öppnat för när det gäller annan myndighetsverksamhet.

Ett centralt ställföreträdarregister har tidigare talare också varit inne på. Det är också någonting som vi efterlyser starkt här. Det är i dag svårt att veta för olika befattningshavare vilka uppdrag som gäller. Man får helt enkelt ringa och kontrollera med berörd överförmyndare vad som gäller; det finns inget annat sätt att ta reda på det. Det finns många som ligger inne hos till exempel olika banker med gamla förordnanden och annat som man inte vet om de är aktuella över huvud taget. Det skulle förenkla om det fanns ett gemensamt centralt register över dessa frågor.

Det var bara några av de nedslag vi har sett här. För att återkomma till frågan om ensamkommande barn och deras behov av stöd och hjälp har vi från vår sida tyckt att man kanske borde utreda om det över huvud taget ska vara gode män. Kanske borde de ensamkommande barnen hellre få en professionell företrädare som kan följa dem hela tiden. Det blir problem när barnen flyttar mellan olika kommuner, för då blir det hela tiden en ny god man. Det blir svårigheter när barn vistas utanför den kommun där de har fått sin gode man.

Jag tror att det räcker så med vad jag hade tänkt att säga. Vi ställer oss helt bakom bilden och delar de slutsatser som både länsstyrelsen och

Riksrevisionen har dragit. Vi verkar vara väldigt eniga på den punkten. Med detta får jag tacka för mig.

Ordföranden: Stort tack! Vi går över till nästa talare, Gunilla Sundblad, förbundssekreterare, och Elin Molander, projektledare, på Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare.

Gunilla Sundblad, Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare: Stort tack för att vi får komma hit i dag och vara röst för våra medlemmar som är ställföreträdare runt om i landet! Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare är en medlemsorganisation för människor som har lagreglerade frivilliguppdrag och där gode män och förvaltare ingår. Förbundet fyller 50 år i år och har lång erfarenhet av att jobba med stöd och rådgivning till frivilliga. Vi har 60 lokalföreningar nationellt.

Vårt uppdrag står skrivet i våra stadgar. Vi ska genom opinionsbildande verksamhet och ideella insatser medverka till ett medmänskligare samhälle, där människor stöder varandra. Det där är lite av det som vi tycker är kärnan i de lagreglerade frivilliguppgifterna: att vi bereder en möjlighet i vår demokrati att ta ett frivilliguppdrag för att stödja varandra. Riksrevisorn nämnde att de allra flesta ställföreträdare gör fantastiska insatser. De lägger ned otroligt mycket tid och engagemang i sina uppdrag, och jag tycker att det är viktigt att vi har detta i åtanke. Det är viktigt för vårt samhälle.

Att bevara och värna frivilligheten i uppdragen är någonting som vi tycker är viktigt. Människor som har ställföreträdare är ofta människor som har väldigt många anställda runt sig och ett ganska litet socialt nätverk. Där kan dessa frivilliga vara oerhört viktiga. En viktig aspekt i frivilliguppgifterna är också en sorts medborgarinsyn som man tillför samhället. Man ser hur det fungerar med samhällets stödfunktioner och kan peka på det som kanske inte fungerar.

Vi delar bilden att det behövs en nationell myndighet med ansvar för råd och stöd till landets överförmyndarverksamheter. Det behövs någon som jobbar fram handböcker och riktlinjer. Vi delar bilden av att det behövs ett nationellt ställföreträdareregister. Vi tycker även att det behövs nationella riktlinjer för rekrytering, utbildning och löpande stöd. Ofta lyfter man fram att det är svårt att rekrytera frivilliga till dessa uppdrag. Jag skulle vilja vända på det och säga att det är ett under att så många människor ställer upp frivilligt med tanke på det många gånger usla stöd i form av utbildning och handledning som man får.

Om man skulle vända på det och jobba mer strukturerat och metodiskt med de här frågorna är jag säker på att vi skulle ha ännu fler som ville göra insatser.

Forskningen säger att det inte finns färre människor som vill ställa upp i dag än det har funnits tidigare. Men de kanske vill ha större möjlighet till stöd och hjälp när det händer någonting. Detta behöver man jobba vidare med.

Matchningen här är jätteviktig. Jag tror att om man skulle professionalisera fler av dessa uppdrag skulle man ha svårare att hitta en bra matchning. Det handlar om relationer för att det här ska bli bra insatser. Det handlar om att mänskliga relationer ska fungera. I en bra bank med frivilliga har man större möjlighet att hitta en god matchning som faktiskt fungerar för den enskilde.

Som sagt: Vi efterfrågar tillräckliga resurser till överförmyndarna för att kunna jobba med utveckling av rekrytering, utbildning och löpande stöd.

Elin Molander, Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare: Riksrevisionen, regeringen och samtliga talare här i dag har lyft vikten av att bevara det frivilliga inslaget i dessa insatser. Som ni har förstått är det förstås en av våra kärnfrågor, som vi driver hårt.

Det som har påpekats i det arbete som har lagts fram är att uppdragen tenderar att bli allt svårare och att det är svårare att hitta och rekrytera ställföreträdare. Vi anser att det finns många oklarheter i vad en professionalisering skulle kunna innebära. Framför allt kan det handla om en godtycklighet: När ska man använda en professionell ställföreträdare, och i vilka fall ska man använda en lekman? Vi är övertygade om att lekmän ofta har mycket erfarenhet och att de med rätt stöd kan utföra sina uppdrag professionellt.

Vi vet redan i dag att det finns privata aktörer som säljer ställföreträdarskap som tjänst och som vissa kommuner använder sig av i svåra fall för att man har svårt att rekrytera ställföreträdare. Det vi har sett är att det inte finns några belegg för att det i de fall som man använder det privata företaget verkligen handlar om svåra fall. Det kanske snarare handlar om ett vanligt godmansuppdrag.

Den svåra frågan blir: Vad är egentligen ett svårt fall? Utgångspunkten, som det ser ut i dag, är att ett godmansuppdrag ska utföras av en lekman på hans eller hennes fritid. Det är ungefär så ramarna ser ut. Det finns många personer som har betydligt större behov av stöd, men frågan är om det alltid är en godmansinsats som man är i behov av. Eller kan det vara så att man ansöker om god man för att man inte har några andra insatser att ta till? Här tycker vi att det är jätteviktigt att det blir mycket bättre samverkan mellan olika myndigheter för att ta till vara och värna det stöd som samhällets allra mest utsatta behöver.

Vi har också berört frågan om ensamkommande barn. Där är kanske diskussionen om professionalisering som allra störst i medierna. Det är självklart: Detta är utsatta barn, och de har rätt till rättssäkra insatser. Det finns nästan inget regelverk som är så snårigt som asylreglerna som de ser ut i dag. Vi tror inte att en professionell godmansinsats skulle lösa problemen med rättssäkerhet för de här barnen. Däremot är en god man ofta den enda person som står utanför myndighetsvärlden som ett barn kan förlita sig på och som kanske inte är en anställd som finns tillgänglig bara på kontorstid. När det funkar är det ett otroligt viktigt stöd.

Självklart måste ställföreträdarna kunna sina uppdrag ordentligt. Det borde vara obligatoriskt med utbildning. Det borde finnas löpande stöd för dem som utför insatserna.

Eftersom det ibland lyfts fram att just god man för ensamkommande barn skulle professionaliseras helt och hållet har jag en liten kommentar till detta. Man hänvisar till att det behövs en stabilare insats när barnen flyttar mellan kommuner. Det vet vi inte i dag. Men det vi vet är att på socialtjänsten byts handläggare ut väldigt tätt. Barnen byter inte god man lika ofta som de byter sin socialtjänsthandläggare. Vi tycker att det är viktigt att poängtera detta.

Om det blir aktuellt med fortsatt utredning om professionalisering tycker vi att det är enormt viktigt att man gör en noggrann utredning och en noggrann analys av vad det är som är ett svårt fall: Är det verkligen aktuellt med ett godmanskap i det här fallet, eller kan det handla om att man behöver se över vilka kompletterande insatser som en person behöver?

Vi tycker också att det måste finnas tydliga direktiv ut till kommunerna om hur de ska jobba med frågan så att man inte kan klassa ett fall som svårt bara för att man saknar metoder för att jobba med rekrytering, utbildning och stöd till frivilliga. Sedan är det förstås jätteviktigt att överförmyndarna får tillräckliga resurser ute i kommunerna för att bedriva verksamhet och ha anställd personal på sina kanslier.

När det gäller det fortsatta arbetet på godmansområdet välkomnar också vi detta. Vi är förstås jättegglada att vara här. Som de flesta andra har sagt hoppas också vi på en total översyn av systemet. Det finns många förbättringsåtgärder. Det vi vill poängtera är att det inte bara kan handla om professionalisering. Självklart är en ställföreträdare som missbrukar sina befogenheter alltid en ställföreträdare för mycket. Så ska det inte se ut i detta system.

Men vi som medlemsorganisation får varje dag in samtal och synpunkter från våra medlemmar som ger en helt annan bild än det som ofta målas upp i medierna. Det här handlar om personer som lägger sin själ och drivkraft i att stödja en medmänniska. De gör det trots att de får väldigt lite stöd och att de ibland har otroligt svårt att bli entledigade från ett uppdrag, trots att de kanske har blivit utsatta för svåra saker i uppdraget. Ibland kan de dessutom få vänta flera år på sitt arvode.

Alla dessa erfarenheter som kommer från ställföreträdarnas vardag måste tas med i det fortsatta arbetet, för det är ställföreträdarna som har vardagskunskapen om vad som egentligen inte fungerar. I den modernisering som pågår är det de som står med bankärenden och bank-id:n som inte funkar.

Vi som del av civilsamhället har också stor kompetens i dessa frågor. I Riksrevisionens rapport lyfts upp att över 70 procent av överförmyndarna använder vårt utbildningsmaterial *Rollkoll*, som förtydligar rollfördelningen mellan gode män och andra aktörer när det gäller personer med psykisk funktionsnedsättning.

Vi jobbar med stöd av projektfinansiering. Det är så vår verksamhet drivs. När ett projekt är slut upphör även finansieringen, som i fallet med *Rollkoll*. Trots att majoriteten av överförmyndarna använder vårt material har vi inga medel för att fortsätta att utveckla verksamheten. Det är något som vi får leta djupt efter i olika fickor.

Vi har just nu ett projekt på gång som heter Min rätt – Din roll. Vi tar där fram utbildningsmaterial om rollfördelningen mellan gode män och andra aktörer kring ensamkommande barn. Det finansieras genom Allmänna arvsfonden.

Vi driver dessa projekt för att stödja våra medlemmar men också för att det är ett samhällsbehov. Förhoppningen är att det kommer att finnas en nationell myndighet som erbjuder stöd till både överförmyndarna och ställföreträdarna och som ansvarar för ett statsbidrag. Då skulle vi i civilsamhället kunna fortsätta att jobba på vår kant och att även i samverkan vara med i det fortsatta arbetet.

(Applåder)

Gustaf Bucht, SPF Seniorerna: Tack för att jag blev hitbjuden! Jag är nog representant för såväl huvudmän som ställföreträdare och också en och annan överförmyndare. SPF Seniorerna har 265 000 medlemmar spridda över hela Sverige i en mängd föreningar.

Det jag kommer att tala om färgas av att jag i mitt tidigare arbete som geriatriker – innan jag gick i pension – var och förresten även nu är intresserad av kognitiva sjukdomar. Jag har både skrivit en massa godmansintyg och varit med om utredningar. Dessutom har jag suttit i en lång rad sakkunniguppdrag som har handlat om tolkningsbekymmer vad gäller godmanskap, kognitiv förmåga och liknande.

Jag ska försöka tillföra ett par saker som inte har tagits upp så mycket här. Det kan vara sådant som borde granskas lite noggrannare. Av vem eller om det ska ingå i detta vet jag inte. Det har att göra med hur situationen som huvudman kan se ut. Det är den process som jag kanske har mest erfarenhet av.

I värsta fall kan det se ut som ett exempel jag har från Örnköldsvik. Det kom ett brev till en person där det stod att han hade satts under oinskränkt förvaltarskap. Dagen innan han fick meddelandet hade det via datorer lagts en spärr på hans bankkort och färdtjänstkort. Han kunde inte komma åt sina pengar eller sin pension. I värsta fall kan de sälja hans egendom, om de vill.

Detta är ett exempel från verkligheten. Det låg naturligtvis en konflikt bakom som gjorde att den person som drabbades var helt oförberedd på vad som hände. Det är ur mitt perspektiv alldeles förskräckligt att man kan göra så och att man inte på något sätt har med dem det drabbar i beslutet. Personen i fråga kan heller inte göra sin röst hörd. Han har fråntagits alla sina möjligheter att göra det.

Hur processen för hur man hamnar i systemet ser ut är något som jag vill att vi ska lyfta fram och fundera lite över.

Godmansintygen har sett likadana ut under väldigt lång tid. Det gäller alltså det läkarutlåtande som ligger till grund. Om man granskar dem ser man att de allra flesta är oerhört kortfattade och innehållslösa. I stort sett har man uppgett en diagnos och att personen i fråga inte är i stånd att sörja för sin person och klara sina personliga angelägenheter. I och med att intygen är så kortfattade ställer de till trassel för många.

Jag ska läsa upp lite vad som står på ett intyg: ”Har en konstaterad Alzheimers demens. Förutom den har han en prostataförstoring. Haft hjärtinfarkt men det har han inte nu.” Sedan står det i slutsatsen: ”På grund av demenssjukdomen ej längre i stånd att själv sörja för sin personliga ekonomi och sin person.” Detta har sedan legat till grund för beslutet om oinskränkt förvaltarskap.

Om man tittar på motsvarande sociala utredning som kommunen har gjort är den lika intetsägande. På ett par ställen står det att han själv tycker att han är lite glömsk för han har uppträtt lite förvirrat då och då. Men i stort sett klarar han sitt dagliga liv hemma.

Det här ställer alltså till en hel del trassel, och därför tycker jag att man borde titta på det här. Vad ska vi ställa för krav för att huvudmannen verkligen ska få en förvaltare eller god man?

Vi har även funderat lite på huvudmannen, som är centralperson i detta sammanhang. Det är ju honom det här är till för. Men han är inte med så hemskt mycket i granskningarna. Man borde kanske titta lite närmare på vem huvudmannen egentligen är. Vem är det? Vad har huvudmannen för behov? Vad kommer att hända framöver?

En annan sak som vi inte heller har talat särskilt mycket om handlar om kognitiva sjukdomar och demenssjukdomar. Antalet personer ökar ganska kraftigt. Det är inte fler som insjuknar, men sjukvården är så duktig att de drabbade lever mycket längre nu och måste ha hjälp under längre tid. Det kommer att sätta press på det hela, eftersom dessa personer även blir svårare sjuka i slutändan. Det kan leda till större bekymmer och problem för förvaltare och gode män. Detta måste man också ha i bakhuvudet när man talar om frivillighet och liknande.

När det gäller processen måste man som sagt titta närmare på den. Vad gäller lagen tycker vi att det finns alldeles för mycket av ett uppifrånperspektiv. Huvudmannen glöms bort lite grann i lagen. Han blir ett objekt. Som flera har varit inne på är det otydligt vad ”sörja för” och ”bevaka” egentligen innebär.

De flesta gode män som jag har träffat som ställföreträdare har lätt att förstå vad ”bevaka intressen” är, men som någon sa tidigare är det svårt att veta hur långt ”sörja för” egentligen sträcker sig. Upp till 65 års ålder är det väldigt många som har bra stöd via LSS och liknande, men därefter försvinner detta stöd. Då är det äldreomsorgen som ska sköta om det hela. Då blir stödet lite annorlunda. Man borde kanske därför fundera över att göra begreppet ”sörja för” lite tydligare för dessa personer.

När det gäller huvudmännen och anhöriga saknar vi företrädare som talar för dem i sammanhanget. Det finns många anhörigföreningar, demensförbund och annat, som kanske också skulle kunna vara en tillgång när man funderar över hur man ska hantera starten på processen.

Jag vill kort säga något om en sak som flera andra även tagit upp tidigare. Det gäller de enorma krav som ställs på ställföreträdaren. De som är gode män och de anhöriga som ställt upp frivilligt och vill vara det får en alltmer bekymmersam roll. Jag har hört från flera att man kanske måste ha hjälp av någon annan också.

Det här med att dela upp det hela i professionalism och i att sörja för och vara god man, i ordets rätta bemärkelse, kanske också är något man ska tänka på. Sådana kommentarer dyker ofta upp. Man vill gärna vara en sådan person som tar hand om mycket, men man klarar inte digitaliseringen, som att betala räkningar och söka bidrag och annat. Där behöver man kanske hjälp från någon som kan det hela bättre.

Småkommunerna har ett speciellt bekymmer. Där blir det nämligen ofta en sammanblandning och jävssituationer. De är så få personer att kommunalrådet, ställföreträdaren och överförmyndaren ibland kan vara samma person till att börja med, vilket kan göra det svårt för dem det berör att förstå. Hur man ska hantera detta borde man kanske också titta på. Det blir lättare om områdena är större. Det här är alltså kommentarer som vi har fått. Ibland har det gått snett då man känner att det finns en konflikt mellan kommunens intressen och den enskildes intressen.

Vad gäller personen i Örnköldsvik, som jag talade om tidigare, handlade det just om en sådan intressekonflikt i kommunen, där någon var ute efter hans mark. Det blev väldigt infekterat ett tag.

Flera har talat om rättsosäkerhet. Det är egentligen huvudmännen eller företrädaren för huvudmannen – anhörig eller liknande, om man inte är god man – som är väldigt ängsliga. Hur kontrolleras egentligen ställföreträdarna och det de gör? Hur fort får jag som enskild reda på om han sköter sitt jobb eller inte?

Jag har ytterligare en liten historia från verkligheten. En forskningsfond i Umeå missade 5 miljoner kronor eftersom man inte hade koll på en ställföreträdare. Ett par hade donerat sina pengar till en forskningsfond, och när maken dog fick fonden 7–8 miljoner. Sedan skulle de få resten när frun dog. Frun var svårt demenssjuk, och när hon dog fanns det inga pengar kvar. Det blev i och för sig rättssak av detta, men det hela pågick under fyra fem år utan att det upptäcktes. Det var först när hon dog som man upptäckte hur det låg till.

Man behöver göra något åt det här liksom med kvalitetssäkring av register, enhetlighet och kontroll. Vi tror att det är oerhört viktigt för att det ska finnas en trovärdighet i systemet i framtiden. Annars kommer det inte att fungera så bra.

Det har rörts mycket i systemet under de år som jag har varit med, och det har hänt mycket. Men de grundläggande bekymren kvarstår, som någon sa tidigare. Dem har man inte kommit till rätta med. Även vi ser därför mycket fram emot att få en bättre syn på detta och en bättre lagstiftning som styr verksamheten.

(Applåder)

Statsrådet Heléne Fritzon (S): Fru ordförande! Ledamöter i utskottet! Deltagare i utfrågningen! Det är naturligtvis en stor förmån för mig att i dag få delta här och att få lyssna till mycket värdefulla inlägg och synpunkter och få diskutera de viktiga och aktuella frågorna kring gode män och ställföreträdare.

Precis som har sagts utför varje dag runt om i hela vårt land runt 100 000 människor uppdraget att vara en medmänniska för någon annan. Det visar på en styrka i vårt samhälle att så många vill ta detta ansvar för de personer som inte själva kan sköta sin ekonomi eller sina kontakter med vården eller för dem som kanske har en sjukdom eller funktionsnedsättning. Vi vet att på senare tid har detta även berört väldigt många ensamkommande barn och unga som behöver styrkan i omvårdnad och trygghet, utbildning och ett stöd från en ställföreträdare.

Det handlar många gånger – och jag har i min kommunala bakgrund märkt det – om människor som väldigt ofta är precis den där medmänniskan, som har hjärtat på rätta stället, som vill göra en insats för någon annan. I de allra flesta fall gör de gode männen och ställföreträdarna ett fantastiskt arbete varje dag. Men det räcker att en enda person har okunskap, ointresse eller rent av i allra värsta fall väljer att ha ont uppsåt och utnyttja sin medmänniska.

Samhället har därför ett ansvar för att förebygga misskötsel och agera kraftfullt när detta ändå sker. Här har kommunerna såklart ett väldigt stort ansvar genom sina överförmyndare, men det har även länsstyrelserna som i sin tur har tillsyn över överförmyndarna. Det finns – och vi ser dem och har följt dem – brott som har begåtts och brister som har uppmärksamats, inte minst i Riksrevisionens rapport. Det gör mig precis lika bekymrad som beslutsam om att vi ska fortsätta att agera.

Jag har i dag, vilket någon kanske har noterat, meddelat att regeringen kommer att tillsätta en utredning som har att föreslå mer moderna och rättssäkra regler om gode män, förvaltare och andra ställföreträdare. Vi arbetar just nu med att formulera direktiven.

Utredningen ska ha en självklar utgångspunkt i de brister och aspekter som också har nämnts här i dagens inlägg. Det handlar om hur vi kan förbättra tillsynen och arbetet som bedrivs av samhället, hur vi kan skapa bättre förutsättningar för att kompetenta personer rekryteras till dessa uppdrag och hur vi kan stärka den enskildes ställning och skydd.

Det finns några exempel – flera har varit inne på dem – som utredningen behöver titta på. Det kan handla om hur våra gode män och ställföreträdare kan få den utbildning och det stöd som de behöver. Det handlar även om huruvida det behövs fler tillsynsverktyg och sanktionsmöjligheter, om det bör införas ett nationellt ställföreträdarregister och i så fall hur ett sådant register ska se ut.

Jag ser också framför mig att utredningen behöver överväga om ställföreträdaruppdrag i vissa särskilda fall ska kunna utföras av kommunala tjänstemän. Det skulle alltså i vissa särskilda fall gälla ett mer professionellt ställföreträdarskap.

En utredning tar tid och naturligtvis även kraft och energi. Avsikten är inte att vi med utredningen ska ställa allt på ända. Det finns till exempel goda skäl att värna och utveckla det ideella inslaget i ställföreträdarverksamheten. Det tycker jag att jag även har känt stöd för i de inlägg som har hållits här i dag.

Utredningen måste få ett tydligt uppdrag. Det måste vara tydligt vilka frågor utredningen i första hand ska överväga, och sedan rikta in sig på bristerna. Men lika tydligt som uppdraget är, lika tydlig och viktig är regeringens målsättning. Människor som behöver samhällets stöd ska känna sig trygga med att stödet både finns och fungerar när det ska ges.

Som jag sa tar en utredning tid, särskilt när den ska föreslå eventuell framtida lagstiftning. För att möta det behöver vi redan nu följa upp och föreslå ytterligare delar av det vi har gjort och vill göra under det pågående arbetet.

Regeringen har under morgonen i dag fattat ytterligare tre viktiga beslut, som kan sägas haka i det som pågår men också möter det utredningsuppdrag som vi har aviserat.

Det första beslutet handlar mycket kort om samordningen av tillsynen. På senare tid har länsstyrelserna förbättrat sin samordning och samverkan. Det såg vi i den rapport som vi fick i höstas. Nu genomför vi de regeländringar som de ansvariga länsstyrelserna ska bedriva för att ett ännu mer aktivt arbete på området ska fortsätta. Det handlar om tillsynsvägledningen, som ska bedrivas regelbundet och systematiskt. Det handlar också om råd och stöd.

Det andra beslutet som vi har fattat i dag är också ett uppdrag till de berörda länsstyrelserna. Det består i sin tur av tre delar.

Man ska ta fram riktlinjer för hur ställföreträdare bör redovisa sin förvaltning och hur överförmyndare bör granska ställföreträdarens förvaltning. Det har funnits ett önskemål om de delarna. Detta ger en bättre uppfattning om vad som förväntas i ett sådant uppdrag. Det ger en ökad tydlighet, vilket inte minst har efterfrågats av Riksrevisionen. Det underlättar också länsstyrelsernas arbete.

Den andra delen är att konkret ta fram riktlinjer för hur överförmyndaren bör kontrollera en persons lämplighet som ställföreträdare. Som vi har hört här i dag sker det på lite olika sätt. Här behöver vi ha tydliga riktlinjer.

Det är också självklart för mig att den som får förtroendet att bli god man eller förvaltare ska vara lämplig för uppdraget, men också känna sig trygg i att man är vald just för att man är lämplig för uppdraget.

Den tredje delen i uppdraget handlar om att utveckla statistiken. För att statistik ska vara ett vasst verktyg krävs både uppföljning och utveckling, vilket är vad vi vill göra avseende tillsynen. Insamlingen av uppgifterna måste säkerställas och bli bättre.

Det tredje beslutet regeringen har fattat på morgonen i dag är ett uppdrag till Statskontoret. Vi vill överväga hur samordningen av tillsynen, tillsynsvägledningen och samordningsarbetet ytterligare kan förbättras. I detta ingår det som också har nämnts i dag, nämligen att vi ser på om man kan överväga att en central aktör bör ha ansvar för att samordna tillsyn och vägledning. Det kan handla om länsstyrelsen eller en annan förvaltningsmyndighet. Vi tycker att det är naturligt att Statskontoret får denna uppgift, eftersom det ju är statens myndighet.

Avslutningsvis menar jag att dagens tre regeringsbeslut ytterligare hakar i det arbete som pågår om att träffa rätt. Det klockar också i det utredningsuppdrag

som vi har valt att meddela i dag. Tillsammans syftar allt detta till att få bort avarterna i systemet så att vi får en bättre tillsyn och kan möta med ett modernt och rättssäkert system. Det ska fungera väl för både ställföreträdaren och såklart den person, den huvudman, som man har ansvar för.

Jag vet att detta fungerar väl i väldigt många kommuner. Och med anledning av de inlägg som har gjorts vill jag också säga något om att man ofta pekar på stora skillnader mellan kommuner. Så är det. Men man ska också veta att det till del beror på att vi har kommuner med 5 000 invånare, vi har kommuner med 50 000 invånare och vi har kommuner med 500 000 invånare. Vi kan inte förvänta oss ett helt likriktat system. Det kommer sannolikt att behöva se olika ut. Men det vi behöver säkerställa är att det är rättssäkert och modernt och att det möter framtida behov. Då måste samhället agera tillsammans.

För att samhället ska finnas där och agera tillsammans behöver vi fortsätta utvecklingsarbetet för ställföreträdarskapet. Tack så hjärtligt för att jag gavs möjligheten att framföra detta!

(Applåder)

Ordföranden: Stort tack, statsrådet! Jag tackar också alla övriga talare den här morgonen. Vi tar nu en kort paus.

Ordföranden: Inför frågestunden vill jag säga att frågor som riktas till regeringen och ministern kommer att besvaras av sakkunnige Daniel Johansson med medarbetare från Justitiedepartementet. Jag vill också räkna upp tre organisationer som vi har med oss utöver dem som har talat här på förmiddagen: Riksförbundet Gode män och Förvaltare, RGMF, liksom Föreningen Gode män och Vårdnadshavare, RGMV, och Föreningen Sveriges Överförmyndare, FSÖ.

Jag lämnar nu ordet till ledamöterna för frågor.

Hillevi Larsson (S): Vi har ju haft mycket diskussioner om huruvida detta ska vara ideellt eller professionellt. Jag tänker mig att man inte ska kasta ut barnet med badvattnet. Det finns ju otroligt många ställföreträdare som sköter sitt uppdrag och brinner för det. Det vore tragiskt om den delen försvann.

Det handlar inte bara om att betala räkningar och liknande, utan det handlar också om att bevaka rättigheter, till exempel rätt till ekonomiskt stöd, och att sörja för person. Det kan handla om vårdinsatser, fritid och så vidare. Detta gör det hela till ett stort ideellt uppdrag där man också kan behövas utanför

kontorstid. Därför tror jag i grunden att vi ska bevara detta som ett ideellt uppdrag.

I vissa undantagssituationer, till exempel om det finns rekryteringsproblem eller om det är väldigt komplicerade fall, skulle man kanske kunna tänka sig en professionalisering. Det har redan förekommit att kommuner till exempel har haft en förvaltarenhet. Utredningen får titta på detta. Men jag tänkte ändå fråga om man kunde tänka sig en mellanform. Kanske Riksrevisionen eller Justitieombudsmannen kan svara på det. Kan man tänka sig en mellanform där grunden är att det är ideellt men att det också sker en liten komplettering professionellt?

Det känns som om detta med utbildning är centralt i sammanhanget. Man kan kanske också lösa rekryteringsproblemen med utbildning, så att någon som inte klarar uppdraget till 100 procent från början kan få stöd och hjälp att komma in i uppdraget. Det kan också locka fler att våga sig på uppdraget. Också löpande utbildning är viktig.

När jag träffade överförmyndarnämnderna i regionen, i Strängnäs, pekade de just på att det skulle lösa många problem om man hade ett krav på utbildning. I dag står det att ställföreträdare *bör* ha utbildning, men man borde förstärka det till att de *ska* ha utbildning. Det skulle lösa många problem, menade man.

I grunden är det naturligtvis viktigt att man har tillsyn över ställföreträdarna, men man ska inte sätta alla i skottgluggen. De allra flesta sköter sitt uppdrag. Vi måste klara balansgången att både stärka ställföreträdarna och också ha bättre tillsyn för dem som inte sköter sig. Jag kan också rikta denna fråga till Riksrevisionen och Justitieombudsmannen: Vad tycker ni om detta?

Helena Lindberg, Riksrevisionen: Tack för frågan! Tack för en intressant förmiddag! Det är glädjande att se att vi ändå verkar vara överens om problemen på det här området.

När det gäller frågan om professionalisering tyckte jag att jag var ganska tydlig med att det ena inte utesluter det andra och att det är viktigt att se och bejaka de goda insatser som görs av ideella krafter på det här området. Men icke desto mindre kan vi konstatera – vi ser det inom ramen för vår granskningsrapport – att ganska många ändå är professionella. Det finns personer som har upp till 60 huvudmän. Hur stor är idealiteten i ett sådant uppdrag? Förvaltarenheter förekommer, liksom privata bolag som säljer tjänster på området.

Eftersom lagstiftningen i grunden bygger på det ideella perspektivet är det viktigt att frågan genomlysas. Det var glädjande att höra att statsrådet aviserar en utredning och att den ska få i uppdrag att också titta på frågan om professionalisering i särskilda fall. Självklart behöver detta utredas, och man behöver se på hur det ska förhålla sig till idealiteten.

Frågor om utbildningsstöd och så vidare är också något som vi har lyft. Det är viktigt. Tillsyn är svårt. Det kan låta repressivt, som att man ska slå ned på fel, men tillsyn och tillsynsvägledning innebär också ett uppdrag att ge stöd och hjälp och vara vägledande. I den del som gäller tillsynsvägledning menar jag att det behövs en central funktion. Jag ser inte framför mig en ny myndighet, däremot att någon central myndighet får uppdraget att vara samordnande, sammanhållande och arbeta med tillsynsvägledande frågor. Det kan kanske handla om att ge ut föreskrifter, allmänna råd, vägledning och utbildningsinsatser.

Det vi ser i dag är att det är väldigt mycket som man uppfinner på egen hand som är bra, men det är inte samordnat. Det sker insatser. Ibland kanske vi inte arbetar effektivt ur ett nationellt perspektiv. Det är på den grunden som vår rapport och våra rekommendationer vilar.

Carina Sjögren, Justitieombudsmannen: Vi kan stödja mycket av det som riksrevisorn sa. Vi ser att det behövs en viss professionalisering i ett antal ärenden. Man kan tänka sig undantagssituationer, men vad vi skulle vilja se först och främst är att man utreder de olika delar som ingår i godmanskapet och förvaltarenskapet och kanske delar upp det på något sätt, så att det blir en mellanform där en person kan sköta till exempel det ekonomiska och en annan person sköter det andra.

När det gäller utbildning tycker vi också att det behövs större krav på löpande utbildning. Det är kanske lite för mycket fokus på tillsynen. Det skulle behövas mer fokus på golvverksamheten, om jag får uttrycka mig så. Men i det stora hela välkomnar vi det som ministern sa. Det verkar vara mycket bra saker som ska utredas. Vi ställer oss bakom det.

Thomas Finnborg (M): Fru ordförande! Tack för mycket bra presentationer! Jag tycker att det är mycket bra att Riksrevisionen föreslår en central myndighet som ska ha det övergripande ansvaret. Jag tror att det är grundläggande för att få en fungerande verksamhet i framtiden. Det hoppas jag verkligen på.

Så kommer jag till min fråga. Jag har rest runt landet i ett antal år och träffat överförmyndarna i olika kommuner. Mitt intryck är att det i dag finns stora skillnader i de olika överförmyndarkontorens verksamhet. Det finns till exempel olika rutiner för granskning av årsräkningar, för hur tillsynen ska genomföras och dokumenteras och när det gäller vad som ingår när lämplighetsbedömningar av ställföreträdare genomförs. Avsaknad av vissa rutiner kan få konsekvenser för rättssäkerheten så att enskilda personer lider ekonomisk, personlig och rättslig skada.

Min fråga är därför: Hur kan vi få en mer likvärdig kvalitet i överförmyndarverksamheten i de olika kommunerna? Ministern var inne lite på detta innan, men jag tror att vi behöver lite mer. Min fråga går till Riksrevisionen och SKL.

Helena Lindberg, Riksrevisionen: Tack så mycket för frågan! Som statsrådet sa ska vi ha stor respekt för att det ser olika ut i de olika kommunerna. Därmed har man också olika förutsättningar. Det viktiga här är att staten, gärna på central nivå, tillhandahåller stöd, råd och vägledning och kanske också föreskrifter som får stödjas på bemyndigande i lag, så att kommunerna kan arbeta likvärdigt och rättssäkert. Att det ser olika ut behöver inte vara ett problem, men i tillämpningen av lagstiftningen och i ärendehandläggningen måste det vara en likhet. Hur ens fråga blir omhändertagen ska inte vara beroende av var i landet man bor.

Germund Persson, Sveriges Kommuner och Landsting: Jag kan instämma med Riksrevisionen. Vissa saker får man förutsätta kommer att vara olika så länge det ska vara ett kommunalt ansvar, medan andra måste man säkerställa att de sköts på ett rättssäkert och likvärdigt sätt. Det gäller till exempel hur redovisningar ska göras och granskas. Det har ju ingenting med det kommunala självstyret att göra. Man borde kunna utveckla stöd och till och med tillämpningsföreskrifter om man hade en central myndighet, eller åtminstone gemensamt material. Det finns ju redan checklistor och sådant som länsstyrelserna gemensamt har tagit fram för att underlätta här, men med en central myndighet får man kanske ytterligare tryck i det hela. Ytterst skulle man kanske kunna tänka sig viss föreskriftsmakt för att låsa fast vad man ska använda för typ av underlag för kontroller och liknande.

Samtidigt får man ha respekt för att det kan behöva finnas utrymme för olika lösningar också. Man får inte stöpa allt för enhetligt och centralstyra allt, för det bidrar inte till utvecklingen, om man säger så.

Mikael Eskilandersson (SD): Fru ordförande! Jag kommer från den lilla kommunen Örkelljunga. Jag uppfattar det som att våra gode män och förvaltare fungerade ganska bra fram till den stora vågen med ensamkommande barn någon gång 2015. Efter detta blev det stor brist på gode män i hela kommunen och även i omkringliggande kommuner. Vad som gjorde det ännu värre var att Migrationsverket konkurrerade ut oss genom att ge högre ersättningar, vilket gjorde att det blev en väldigt stor brist just gentemot de äldre och sjuka i kommunen.

Jag skulle vilja fråga SKL om man i andra kommuner fortfarande ser att det finns en brist. I Örkelljunga kan vi väl se att det finns en brist fortfarande, även om det har blivit betydligt bättre sedan det var som värst. Jag undrar: Finns en sådan brist i hela landet, eller är det bara i Örkelljunga som vi fortfarande känner av den?

Sedan skulle jag vilja fråga Heléne Fritzon varför det har tagit så lång tid för regeringen att komma med åtgärder. Detta har ju ändå varit känt av regeringen i flera år. Man borde på ett mycket tidigare stadium kunna se de här problemen hos kommunerna. Det är ju inte direkt nytt att kommunerna har lidit brist på förvaltare och gode män.

Germund Persson, Sveriges Kommuner och Landsting: När det gäller den första frågan här har jag ingen riktigt klar bild. Mitt intryck är att det har gått att rekrytera gode män där det har behövts. Det var ju visst bekymmer med den stora vågen 2015–2016, men jag har inte mött några signaler att det skulle vara omöjligt att rekrytera gode män nu. Jag vet inte om FSÖ eller kanske länsstyrelserna har någon annan bild av frågan.

Eva Lundgren Axell, Länsstyrelsen i Stockholms län: Från länsstyrelsen kan jag väl kort säga att min uppfattning är att det väl är en annan typ av gode män som man har rekryterat till ensamkommande barn. Det finns inget samband med det problem med rekryteringen som har funnits. Rekryteringsproblem till vissa specifika typer av ärenden har funnits under lång tid. Det finns inget samband där. Den stora anstormningen av ensamkommande barn påverkade handläggningen hos överförmyndarna överlag, för det var ett stort tryck. Men vår uppfattning är att det har skett stora förbättringar hos överförmyndarna under de senaste åren. Problemen har varit större tidigare.

Ann Wribe, Föreningen Sveriges Överförmyndare: Det är ju många barn som fått sin ålder uppräknad. Därmed är det inte något stort bekymmer längre. Vi har inte så många ensamkommande barn kvar i våra verksamheter.

Daniel Johansson, Justitiedepartementet: Regelverket har ju justerats ett antal gånger de senaste åren. År 2015 skärptes till exempel kraven på den kontroll som ska göras av dem som ska bli ställföreträdare, och 2016 gav regeringen ett uppdrag till länsstyrelserna. Länsstyrelserna lämnade ju en rapport om detta i höstas, och Riksrevisionen lämnade sin rapport sent i fjol. Det har pågått ett arbete för att samla ihop de uppgifter som behövs för att vi ska veta vad som ska ligga i utredningens uppdrag, vad som bäst bör ligga hos myndigheter och vad som bäst bör tas upp av en utredning. Det har pågått ett uppdrag för att landa rätt, helt enkelt. Regeringen menar att man nu har redovisat resultatet av denna process med att samla in och bearbeta dessa uppgifter.

Emma Hult (MP): Tack för intressanta och innehållsrika föredragningar! Jag vill börja med att rikta ett särskilt tack till Riksförbundet för frivilliga samhällsarbetare. Det arbete ni gör är ovärderligt för många ute i vårt land. Jag tycker att vi ska lyfta fram det.

När vi diskuterar detta talar vi i regel om systemet och hur det är utformat. Det är väldigt sällan vi lyfter individens perspektiv. Jag vill tacka Gustaf Bucht för att han tog upp individens perspektiv. Om vi nu ska omforma lagstiftningen är det individperspektivet vi måste utgå från, och sedan får systemet anpassa sig efter det.

Min fråga vill jag ställa till främst SKL. Det finns kommuner som upplever att de har så komplicerade fall att de inte vågar eller kan tillsätta gode män. Detta är nog ett växande problem, som jag har förstått det. I vissa kommuner har man valt att använda tjänstemän som gått in och tagit över de här uppgifterna, men i andra kommuner avråder de juridiska avdelningarna i kommunen från att göra just detta. När vi nu har SKL här, som ju ska vara rådgivande till kommuner och landsting, vill jag fråga: Har ni någon tanke när det gäller att de juridiska enheterna i olika kommuner väljer att göra olika avvägningar i de här frågorna? Jag tror att det behövs en vägledning för de kommuner som upplever att de har väldigt svårt att tillsätta gode män ideellt i de här fallen.

Germund Persson, Sveriges Kommuner och Landsting: Detta är en lite knepig fråga. Den som är god man är ju syssloman och har sitt uppdrag från huvudmannen. Det är lite svårt att förena detta med att samtidigt vara tjänsteman. Vems uppdrag har man då, kan man fråga sig.

Det är förstått inget som hindrar att tjänstemän har ett uppdrag vid sidan om. Många utövar ju sitt godmanskap på fritiden. Men att man skulle göra det i tjänsten blir väldigt underligt. Vad kommunen egentligen har med det hela att göra kan man också fråga sig. För att uttrycka mig diplomatiskt tror jag att det

är svårt att finna något lagligt stöd för den lösningen, även om vi vet att man har varit tvungen att göra på detta sätt för att man inte har hittat någon annan lösning.

Man kan lägga till att det i så fall blir upp till arbetsgivaren om man låter folk ägna sig åt fritidssysselsättningar på betald arbetstid.

Anita Wirén Konstantis, Föreningen Sveriges Överförmyndare: Jag jobbar i en kommun där man har valt att inte använda professionella. Jag jobbade tidigare i en kommun där man gjorde en annan bedömning. Jag tycker att det är intressant att man tar upp ett individperspektiv. Vi har i min nuvarande kommun ett flertal personer som vi inte kan tillsätta någon ställföreträdare för på grund av att ärendena är så komplexa. Det handlar om personer som riskerar rättsförluster. De blir utsatta för påtryckningar. Vi har personer som lever i fullständig misär och flyttar runt mellan olika kommuner. De har behov av en ställföreträdare, men det går inte att hitta någon som kan ta ett sådant uppdrag ideellt.

Men den bedömning som man har gjort i vår kommuns juridiska avdelning är att det här inte är förenligt, som Germund säger, med lagstiftningen. Då är det enskilda personer som hamnar i kläm.

Helena Lindberg, Riksrevisionen: Med risk för att slå in öppna dörrar tycker jag att den här frågan verkligen illustrerar behovet av att se över frågan om professionalisering i särskilda fall. För lagstiftningen bygger just på det här ideella förhållandet, och man förstår de juridiska avdelningar på kommuner som landar i den här slutsatsen. Men det skapar ett moment 22-förhållande, och i vissa delar är det faktiskt så att man ändå tillåter det och att det tillämpas utan att regelverket kanske egentligen stöder det.

Carina Sjögren, Justitieombudsmannen: JO Lars Lindström har hittills inte uttalat sig i frågan om att ha professionella ställföreträdare eller just förvaltarenheter där uppdragen sköts. Men vi ser i många ärenden en jävsproblematik, så den här frågan behöver verkligen lyftas i en utredning.

Det är naturligtvis så att vi ska utgå från individens behov. Det är inte tillfredsställande att det finns personer i vårt land som inte får en ställföreträdare just för att ingen vill ta på sig det uppdraget, med den ideella aspekten. Det måste till en lösning på det problemet. Och då får jag faktiskt återkomma till en fråga som någon av er tog upp tidigare. Det gäller det ekonomiska: att man nog bör se över möjligheten att ha en större spridning på arvoden för enklare ärenden och mer komplicerade ärenden.

Ann Wribe, Föreningen Sveriges Överförmyndare: Jag vill också ta upp ett problem. Om man har ett komplext uppdrag har man svårt att bli entledigad från det, för det är ingen annan som vill hoppa på det. Då blir man kvar i ett uppdrag som man kanske missköter för att man inte kan klara det, helt enkelt.

Ola Johansson (C): Tack för flera väldigt intressanta presentationer! Jag får börja med att kommentera det vi hörde statsrådet Fritzon redovisa när det gäller den fråga som alla nu vill diskutera: professionaliseringen. Hon var inte så tydlig att hon satte ned foten. Däremot hörde vi henne säga att hennes plan är att professionaliseringen ska ske genom utökad överförmyndarverksamhet i kommunerna. Jag tycker att det är värt att kritisera och ifrågasätta varför huvudmännens arvoden ska gå till att avlöna kommunala tjänstemän i högre utsträckning när det finns andra alternativ som redan fungerar och verkar. Detta gjorde mig väldigt besviken. Jag hoppas att det inte blir en del i de direktiv som sedan kommer att presenteras.

Men jag kommer ändå att uppehålla mig kring frågan om professionalisering. Jag tycker att det var ett väldigt intressant perspektiv som Gustaf Bucht från SPF Seniorerna gav. Det handlar lite grann om svårigheten att definiera de olika svårighetsgraderna. Att sörja för person är ett uppdrag, och som du påpekar är det lite svårt att definiera när det behövs.

Vi hörde också Justitieombudsmannens representant Carina Sjögren säga att framtidsfullmactsreformen inte direkt blev någon revolution. Då tänker jag så här: Vi var allesammans ganska överens om att reformen med framtidsfullmakterna var viktig. Den innebar en möjlighet för många anhöriga att ta på sig just rollen att sörja för person. Men den inkluderar då inte de lite mer komplexa uppgifterna som handlar om att förvalta tillgångar och bevaka rätt i den utsträckningen.

Men jag skulle jag gärna vilja se, när denna fråga utreds, huruvida reformen med framtidsfullmakterna skulle kunna bli en mer kraftfull resurs som innebär att det som inte kan handhas av en nära anhörig i form av en framtidsfullmakt skulle kunna vara ett område som lämpar sig för en utökad professionalisering. Jag skulle gärna vilja höra Justitieombudsmannen, Carina Sjögren, redogöra lite mer kring skälen till att framtidsfullmakterna inte har blivit den revolution som vi hoppats på. Jag skulle gärna också höra om Länsstyrelsen i Stockholms län, Eva Lundgren Axell, har några tankar kring detta – också övriga, såklart.

Carina Sjögren, Justitieombudsmannen: När det gäller framtidsfullmakterna har inte JO någon erfarenhet än så länge av det. Vi har inte fått några anmälningar där man riktar sig mot överförmyndarens hantering av

framtidfullmakter. Det är överförmyndarna som i några få fall kommer att beröras av framtidfullmakterna. Det jag har hört är just problem kring detta med anhörigbehörighet från bankers sida. Jag tror att det är för tidigt att utvärdera den reformen. Den behöver vara i kraft ett tag. Men jag tror inte att det kommer att ta bort ärenden hos överförmyndarna, utan det är mer, så att säga, sedvanligt folk som använder sig av framtidfullmakt, som i dag skulle ha en vanlig fullmakt för någon att utföra vissa uppdrag.

Jag skulle bara vilja återkomma till detta med att entlediga ställföreträdare. Det finns sedan en kort tid tillbaka i lagen en möjlighet att gå till domstol och bli entledigad. Vi ser att några personer gör det. Det tar viss tid, och det krävs att överförmyndarna har gjort vad de kan för att hitta någon, men det finns trots allt i dag en möjlighet att bli entledigad. Det är nog bara det att kunskapen kring den lagstiftningen inte finns. Överförmyndarna borde i fler fall uppmana enskilda ställföreträdare att helt enkelt gå till domstol för att bli entledigade.

Lotta Reimers, Länsstyrelsen i Stockholms län: När det gäller framtidfullmakter delar vi väl JO:s uppfattning. Vi har lite erfarenhet av detta. Min uppfattning är att det kan dröja några år innan den fulla effekten av den lagstiftningen syns, eftersom det, så att säga, är personer som är friska som kommer att skriva en sådan till den dag de är sjuka. Därför tror jag inte att vi riktigt vet än vad den har för effekt.

Sedan vill jag tillägga att jag tycker att det är viktigt i denna fråga att fundera över just huvudmannens behov. Man måste förstå: Vad är det som gör att det har blivit mer komplicerat? Jag tror att det hänger ihop med övriga system i samhället som ska stödja en sådan här person, till exempel hur socialtjänsten och vården tar hand om personer med svåra psykiska sjukdomar. Man måste verkligen titta på hela systemet.

Det har blivit lite så att man förutsätter att svåra frågor ska kunna lösas av de ideella personerna. Det är därför som det är vår uppfattning att det behövs en ordentlig översyn av detta område för att se hur man kan fånga upp huvudmannens behov överlag. Då kanske man också får svar på frågorna kring när det behövs en professionell kraft och när det behövs en ideell kraft, så att säga, och var dessa behov bäst tillgodoses, så att man inte fastnar i detaljerna kring det system vi har i dag.

Daniel Johansson, Justitiedepartementet: I regeringens skrivelse talar regeringen om övervägandet av om vissa ställföreträdaruppdrag ska kunna utföras professionellt. Det ska då vara antingen kommunala tjänstemän eller

andra professionella ställföreträdare, skriver man. Jag kan alltså förtydliga det på den punkten.

Sedan kan jag nämna att regeringen också ser det som angeläget att titta på hur man, så att säga, skulle kunna professionalisera stödet till alla de ställföreträdare som fortsatt kommer att sköta sina uppdrag ideellt. Det finns ju ett stort värde i det också: att de inte bara kan få utbildning utan också ett bra stöd under tiden som de har sitt uppdrag, så att säga. Där finns det också mycket att göra. Det handlar inte bara om att fokusera på just det enskilda professionella ställföreträdarskapet utan också om stödet och utbildningen till dem som har de ideella uppdragen.

Hamza Demir (V): Ordförande! Jag skulle också vilja fråga om professionalisering. Riksrevisionen och regeringen är positiva till professionalisering i vissa uppdrag. Men det finns inte något tydligt och konkret. Vad betyder vissa uppdrag? Detta är mycket, mycket viktigt. Det handlar samtidigt om innehållet. Vad betyder professionalisering? Frivilliga kan också vara professionella. Det är kommunanställda eller privata företags anställda som ska vara det.

Vi har också hört att Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare är skeptiskt i denna fråga och gärna vill bevara och utveckla frivilligheten.

Då är min fråga till både Riksrevisionens och Justitiedepartementets representanter: Vilka uppdrag kan vara tänkbara för professionaliseringen? Den andra frågan är: Kan professionalisering leda till mer privatisering, och kan det vidare leda till att verksamheten hamnar i den privata marknadens händer?

Helena Lindberg, Riksrevisionen: Självklart kan även ideella krafter vara väldigt professionella. Jag håller verkligen med om att man också kan behöva ett professionellt stöd som ideell kraft, ett stöd som har tagits fram av en statlig myndighet på central nivå. Detta illustrerar lite att vi kanske lägger olika innebörd i ordet professionell.

När vi har tittat på frågan om att man bör utreda möjligheterna för professionella krafter att åta sig uppdrag som ställföreträdare betyder det att vi ser framför oss att det kan vara en utförare som är antingen en kommunal tjänsteman eller någon på en förvaltarenhet inom kommunen eller en privat utförare. Det spelar kanske inte så stor roll. Även privata utförare kan vara föremål för tillsyn av det offentliga. Men i det professionella ligger att man har det som sin huvudsakliga inkomstkälla, att det är ett förvärvsarbete. Det är

en uppgift som inte är, så att säga, helt ideell och som ersätts utifrån marknadsmässighet eller på något sätt ingår i ett uppdrag som man har som anställd i en kommun, till exempel. Men det är detta som det behöver borraras i och som behöver utredas närmare.

Daniel Johansson, Justitiedepartementet: Precis som Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare tog upp finns det ett värde i att värna och utveckla det ideella inslaget. Jag tror att alla här har varit inne på att det är så vi bör gå till väga och att det ibland kommer att vara en del ganska svåra avgränsningar i fråga om vad som ska sägas vara ett professionellt ställföreträdaruppdrag och vilka personer som kan komma i fråga för att just få ett sådant. Och som vi redan har varit inne på är det naturligtvis dessa frågor som en utredning får titta närmare på, så att man verkligen landar rätt i de avvägningarna.

Robert Hannah (L): Ett särskilt stort tack till Helena Lindberg, riksrevisorn, för en väldigt bra rapport! Jag tror att just den rapporten gör det nödvändigt att komma med lagförslag och ändringar från politikens sida. Det var alltså ett väldigt viktigt inslag.

Precis som Emma Hult från Miljöpartiet tog upp är det för oss liberaler en fråga om att stärka just individers enskilda rättigheter och att stärka deras självbestämmande som just individer och rättighetsbärare. Det finns över 217 000 personer i Sverige som är i behov av gode män eller ställföreträdare.

Jag kan väl säga att jag tycker att väldigt mycket fokus har varit på de gode männen och ställföreträdarna och inte på dem som är i behov av hjälpen. Det ser man i de perspektiv som har kommit.

Vi från Liberalernas sida vill ha en total översyn av systemet. Vi vill ha bättre tillsynsverktyg och rapporteringsverktyg, inte för de gode männen skull utan för rättighetsbärarnas skull. Vi vill ha en nationell myndighet som har huvudansvar för frågan. Det visar den här rapporten supertydligt. Vi vill också ha en viss professionalisering. Jag förstår att vissa vänder sig mot det och vill ha det ideellt. Men det handlar om de här individernas rättigheter när det gäller att kunna få hjälp och stöd, och då måste man ha en viss professionalisering i de fall där det behövs absolut mest.

När det gäller ensamkommande behöver man fundera kring ett utökat godmanskap eller ett interimistiskt vårdnadshavarskap, i de fallen, för att de ska få rätt stöd och rätt hjälp. Det handlar nämligen inte om att de gode männen ska ha rätt förutsättningar. Det handlar om att dessa individer ska ha rätt hjälp och rätt förutsättningar för att kunna tillvarata sina rättigheter.

Vi anser, från Liberalernas sida, att ens kommun inte ska avgöra vilken hjälp man har, utan alla individer oavsett kommun ska få rätt till stöd. Hur det görs är inte så viktigt, men att det görs är det viktigaste.

Många bra frågor har ställts. Därför vill jag fokusera just på tryggheten för den enskilde. Vad behövs det för åtgärder för att stärka tryggheten för den enskilde individen? Och jag vänder mig kanske särskilt till JO och till Carina Sjögren. Vad kan man göra för en person som har blivit skadad, helt enkelt, som har haft en god man eller någon annan som har gjort saker som har gjort att den personen behöver någon typ av ersättning? På vilket sätt kan man stärka enskilda individers rätt till ersättning eller skadestånd eller återbetalning?

Jag skulle alltså gärna vilja ha svar från riksrevisorn och från ministerns stab när det gäller tryggheten. Jag skulle vilja ha det från JO också, men då särskilt när det gäller skadestånd och liknande.

Helena Lindberg, Riksrevisionen: Som är väl känt har Riksrevisionen som uppdrag att granska de statliga insatserna. Det är därför som vår rapport har det fokuset. Då hamnar lite grann, tyvärr, i skymundan den som är föremål för insatserna och ställföreträderskapet – huvudmannen. Men ytterst syftar ju de statliga insatserna till att tillförsäkra den enskilde rättssäkerhet och trygghet. Men att rapporten har det fokuset har sin förklaring i hur Riksrevisionens uppdrag är ställt.

Carina Sjögren, Justitieombudsmannen: Jag har några tankar kring detta med ersättning eller skadestånd. Först ska jag säga: JO har inte behörighet att pröva yrkanden om skadestånd alls. Däremot har JK det, så man kan vända sig till JK. Jag har ingen aning om ifall det görs i de här fallen. Jag ska också säga att i och med att den enskilde ställföreträdaren inte står under JO:s eller JK:s tillsyn är det snarare en ersättningsfråga kring överförmyndaren och överförmyndarnämndens hantering.

Som det ser ut i dag är den enskilde mer eller mindre utlämnad till att i en skadeståndsprocess föra sådana yrkanden. Och skulle det bli fråga om ett åtal för något brott kan man ju föra in det där. Men jag ser inte några stora möjligheter i dag.

Gustaf Bucht, SPF Seniorerna: När det gäller att öka tryggheten för individen, som vi håller på med nu, tror jag att man skulle tänka över hur man ska öka samverkan mellan alla de myndigheter som finns på plats, så att säga: sjukvården, omsorgen och ställföreträdersystemet. I dag är det nämligen lite styckevis och delat.

Det tar ganska lång tid innan företrädare för äldre som ligger på särskilda boenden, till exempel, över huvud taget får reda på att någon har en ställföreträdare. Jag tror att man skulle kunna försöka formalisera den samverkan på något sätt, så att de i varje fall vet om varandra.

Det här är långa processer, och individens behov förändras under tiden, så man ska inte vänta för länge på att göra någonting åt detta. Samverkan kring dessa saker är dålig i dag, i alla fall på många håll.

Germund Persson, Sveriges Kommuner och Landsting: Jag tänkte bara ha ett litet bemötande eller ett svar på frågan om ersättningar.

Det är klart att den gode mannen, förvaltaren, har ett ansvar i förhållande till huvudmannen. Om man missköter sig och orsakar skada uppkommer en ersättningsskyldighet, i synnerhet om man begår brott, förskingring eller så. Om man tar pengarna själv är man naturligtvis ersättningsskyldig för det.

Överförmyndaren och överförmyndarnämnden har också ett ansvar. Om man brister i sin tillsyn och kontroll finns det ett skadeståndsansvar enligt skadeståndslagen för fel och försummelse vid myndighetsutövning. Det har väl förekommit några gånger att det ansvaret har utlösts – för all del. Men det är oftast förknippat med en hel del bevisproblem.

I fråga om framkomlighet eller i praktiken är det inte så lätt. Det är inte så många ställföreträdare som, om man säger så, erkänner att de har tagit pengarna själva och att de har agerat i strid mot huvudmannens intressen. Här uppkommer alltså väldiga bekymmer. Sedan är det kanske oftast arvingar som kommer in och driver de här frågorna och som undrar vart pengarna tog vägen. Ibland kan det vara så att man har använt pengarna som huvudmannen vill, kanske inte som arvingarna vill. Detta är alltså ganska komplext.

Jag vet inte om det finns någon bra bild av detta. Det upplevs nog oftast som enklare att rikta krav mot kommunerna, som representanter för överförmyndarsidan. Men jag skulle säga att man har ett större ansvar som ställföreträdare här. Men i vad mån det framförs ersättningskrav där och hur det drivs vet jag inte. Den gode mannen ska ju tillvarata ens rätt. Om nu den gode mannen inte gör det är man verkligen illa ute, kan man säga. Det är mycket bekymmersamt.

Lotta Reimers, Länsstyrelsen i Stockholms län: Jag vill bara kort säga något just när det gäller frågan om skadestånd för att en ställföreträdare har

missbrukat sin ställning. Det är en fråga där jag ser en otroligt snårig lagstiftning. Det gör att det är otroligt svårt att driva dessa frågor. Vi har jättesvårt att tillämpa den lagstiftningen och att försöka driva den. Den är nästan omöjlig. Den är enormt gammal och jättesvår.

Låt oss säga att en person som fortfarande är vid liv har fått en ny ställföreträdare som ska, så att säga, väcka talan om skadestånd, potentiellt, mot en tidigare ställföreträdare som har missbrukat sin ställning på något sätt och orsakat skada. Det händer väldigt sällan. Jag skulle säga att det beror på att lagstiftningen är nästan omöjlig. Den är jättesvår att tillämpa. Jag uppmuntrar inte sådant. Jag ser ett behov av att man ser över detta just för att få till det bättre för huvudmannen.

Daniel Johansson, Justitiedepartementet: Som flera har varit inne på är det inte alldeles enkla frågor. Det är självklart att den övergripande målsättningen med regeringens arbete just är att stärka enskildas ställning och skydd för att man ska kunna känna sig trygg med det stöd som samhället ger.

Förutom de frågor som redan har nämnts handlar det om att komma tillbaka lite grann till att det från början ska vara rätt ställföreträdare som utses och att han eller hon ska få just det stöd och den utbildning som han eller hon har rätt till och också att det ska finnas en fungerande tillsyn. Det handlar alltså i stor utsträckning om att förebygga att misskötsel och sådant förekommer. Det handlar naturligtvis också om att fundera på vad vi i övrigt kan göra när så väl sker.

Ordföranden: Jag är den sista frågeställaren. Då vill jag tacka er alla för att ni har hållit väldigt bra inledningar här på morgonen. Jag vill också passa på att tacka alla er som ställer upp som ställföreträdare, överförmyndare och gode män. Det är ni som verkligen ser till att de som behöver hjälp också får det.

Ett begrepp som återkom var ”lappa och laga”. Det användes av nästan alla här på förmiddagen. Lagstiftningen är från 1924 och finns i föräldrabalken. SKL:s tidigare expert på området sa att hon tyckte att det var upprörande att den finns i en lagstiftning som från början gällde förvaltning av barns egendom.

Jag har en fråga till Justitiedepartementet, om man har tankar på hur en framtida lagstiftning skulle kunna utformas och om den ska ligga kvar där. Det var en tidigare frågeställning om svårigheter och det komplexa området när det gäller skadeståndslagstiftning. Om andra också har inspel i fråga om hur en framtida lagstiftning skulle utformas vore det intressant.

Daniel Johansson, Justitiedepartementet: Det korta svaret får nog bli: Det får vi återkomma till. Som vi egentligen ger uttryck för i skrivelsen handlar det om att det inte heller är alldeles enkelt att skriva de här direktiven, just för att det är många knepiga frågor som behöver ses över. Hur den frågan ska se ut får vi återkomma till, helt enkelt.

Vice ordföranden: Jag vill också tacka för dagen. Det har varit bra föredragningar före fiket, och jag tycker att det har varit spännande frågeställningar. Detta visar på dessa frågors komplexitet och att det är viktigt att vi tar tag i de utmaningar som faktiskt finns på ett antal områden.

För oss politiker i utskottet har det varit en bra förmiddag. Vi tar med oss dessa frågor i det kommande utskottsarbetet, för vi kommer så småningom att behandla Riksrevisionens skrivelse.

Avslutningsvis vill jag påminna om att dagens utfrågning har tagits upp stenografiskt och kommer att publiceras som en bilaga i civilutskottets kommande betänkande. Den har också spelats in och kan ses i efterhand på riksdagens webbplats. Hela utfrågningen kommer också att sändas i SVT Forum.

Med det vill jag tacka alla deltagare och avsluta dagens utfrågning.

Bilder från utfrågningen

JO:s verksamhet

Lars Lindström

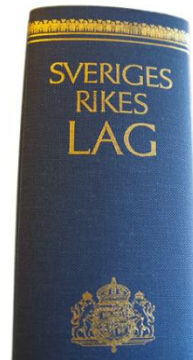
Ansvarsområden (bl.a.):

- Domstolarna
- Kronofogdemyndigheten
- Plan- och bygg, miljö, utbildning
- Förmyndarskapsärenden (överförmyndare och överförmyndarnämnder)

Carina Sjögren, byråchef
4-5 föredragande

JO:s roll och funktion

- Myndighet under riksdagen – en del av riksdagens kontrollmakt
- Tillsyn över myndigheter
 - Främja rättssäkerheten
 - Tillämpas lagar korrekt?
 - Sakligt och opartiskt med respekt för medborgarnas fri- och rättigheter?

JO:s arbetsätt

- Anmälningar
- Initiativ
- Inspektioner
- Förundersökningar
- - - -
- Besvarande av lagstiftningsremisser

Typiska frågor som anmäls men som JO normalt inte utreder vidare

- Ändring av beslut
- Under utredning av annan myndighet
- Gäller enbart ställföreträdaren
- Bedömningsfrågor
- Saken har redan rättats till
- Väsentligen korrekt – har inte fått konsekvenser för den enskilde
- Inte tillräckliga skäl
- Långt tillbaka i tiden
- Opreciserad anmälan

Hur arbetar JO med sina utredningar?

- Hämtar in handlingar
- Hämtar in muntliga upplysningar
- Remiss till myndigheten
- Beslut

Typiska frågor som JO utreder och kritiserar

- Långsam handläggning
- Utlämnande av allmänna handlingar och frågor som gäller offentlighet och sekretess
- Frågor rörande byte och entledigande av gode män och förvaltare
- Granskning av redovisningshandlingar
- Frågor rörande tillstånd till olika åtgärder (t.ex. uttag från spärrade konton m.m.)
- Förvaltningsrättsliga frågor
- Utredningsfrågor

RIR 2017:33 Tillsyn av ställföreträdare och överförmyndare – Statens bristande ansvar för samhällets mest utsatta

- Systemet kan inte bara bygga på ideella krafter
- Stora skillnader i överförmyndarnas verksamhet finns och detta innebär en risk för bristande rättssäkerhet för enskilda, och måste åtgärdas
- Länsstyrelserna saknar förutsättningar för att genomföra förändringar på nationell nivå
- Stort behov av ett centralt ägarskap på området
- Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över systemet som helhet

Problem med dagens system ur ett tillsyns- och myndighetsperspektiv

- JO m.fl. har få ingripandemöjligheter
- Svårigheter att rekrytera ställföreträdare
- Beroendeförhållande
- Framtidsfullmakter och anhörigbehörighet räcker inte
- Länsstyrelsernas tillsyn och stöd
- Central statlig myndighet – statligt stöd saknas
- Ett rättsosäkert system för svaga och utsatta
- Överförmyndarnas och ställföreträdarnas kompetens

Länsstyrelsernas uppdrag

- Länsstyrelsen ska utöva tillsyn – inspektion en gång per år.
- Ge råd och stöd till överförmyndarna
- Sju länsstyrelser har tillsyn – självständiga myndigheter.
- Ca 230 överförmyndarmyndigheter i Sverige.

Nationell samverkan

- Nationell samverkansgrupp
- Nationell tillsynsriktning
- Gemensamma riktlinjer för genomförande av inspektioner.
- Gemensam checklista för granskning av akter.
- Gemensam kritiktrappa för bedömning av brister.

Länsstyrelsens erfarenheter

- Stora variationer hos överförmyndarna avseende organisation, resurser och kompetens
- Stora förbättringar de senaste åren: Flera samarbeten, större kanslier, större kompetens
- Länsstyrelserna är ålagda tillsyn, råd och stöd samt kunskapsöverföring - kan inte täcka alla behov överförmyndarna har

www.lansstyrelsen.se/stockholm

Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare

- RFS organiserar lagreglerade frivilliguppdrag
- Förbundet startades 1968
- 60 lokalföreningar nationellt

"Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare ska genom opinionsbildande verksamhet och ideella insatser medverka till ett **medmänskligare samhälle** där människor stödjer varandra."

Det här vill RFS

- Bevara och värna frivilligheten
- Nationell myndighet
- Nationellt register
- Nationella metoder för rekrytering, utbildning och löpande stöd
- Tillräckliga resurser till överförmyndarna

rfs.se

Anställda ställföreträdare i vissa fall?

- Oklarheter kring professionalisering
- Vad är ett svårt fall?
- En annan sorts insats
- Ensamkommande barn

rfs.se

Fortsatt arbete på godmansområdet

- Rättssäkert system för huvudmän och ställföreträdare
- Samverkan med civilsamhället
- Civilsamhället är inte gratis!

rfs.se

Välkommen att kontakta RFS kansli

Gunilla Sundblad, förbundssekreterare tfn 08 556 068 31
gunilla.sundblad@rfs.se

Elin Molander, projektledare tfn 08 55606836
elin.molander@rfs.se

www.rfs.se
www.facebook.com/riksfs

Ställföreträdare & överförmyndare

- **Ställföreträdare**
 - Stora krav, utbildning rutiner, förstå huvudmannens problematik, sociala behov
- **Variation mellan kommuner**
 - Svårt att förstå, jäv
- **Rättsosäkerhet**
 - Brott, utnyttjande, jäv
- **Register, enhetlighet, kontroll**
 - Förutsättning för systemets trovärdighet

3

STÄLLFÖRETRÄDARE OCH ÖVERFÖRMYNDARE OFFENTLIG UTFRÅGNING CIVILUTSKOTTET STOCKHOLM DEN 3 MAJ 2018

GUSTAF BUCHT
Sakkunnig vård & omsorg, professor (em.) geriatrik

1

Ställföreträdare & överförmyndare

- **Processen**
 - Läkarintyg och socialutredning ofta undermåliga
- **Lagen**
 - Uppifrånperspektiv – huvudmannen objekt
 - Sörja för otydligt – sociala behov (jmf LSS)
- **Huvudman, anhörig**
 - Allt mer komplicerat, psykiatri, kognitiv svikt
 - Dålig kunskap om systemet
 - Professionalisering